JOSEPH MORATÓ

ELS HABITANTS DE LA LLUNA

BARCELONA
Ilustració Catalana
1906

Barcelona — Estampa de J. Thomàs

I

DE COM VA SER DISCUTIT Y APROBAT UN IMPORTANT ARTICLE DEL REGLAMENT INTERIOR DELS «HABITANTS DE LA LLUNA»

— Demano la paraula.

— Té la paraula'l company Terratrèmol. —

...La junta's celebrava en una sala espayosa y desfregada, a la llum de dues espelmes que cremavan en canalobres de vidre y d'un sol broch, colocats sobre la taula de la Presidencia. Els concurrents no passavan gayre d'una dotzena, y axò feya que'l local, ab el seu rengle de cinch balcons oberts en un dels carrers més rònechs de la vila, semblés encara

més gran de lo qu'era. Com a moblatge, no hi havía altra cosa qu'otomanes: otomanes entre les obertures, separantles, com una tirallonga de guions les cantitats d'una tanda de restes; otomanes a cada cap de sala; otomanes a la paret que corría devantera al rengle de balcons; otomanes per tot arreu. Del bell mitx del sostre, penjava una colossal aranya de vidrims, sospesa d'un ganxo de ferro y desprovehida d'espelmes. Y com que les dues que cremavan sobre la taula no eran prou capasses pera aclarir la pessa, els socis, allargassats ò asseguts en les otomanes, se fonían en la penombra, no arribantse a distingir les fesomíes de cap d'ells, fòra la del President, que era un jove d'uns vintivuyt anys, de nas punxagut y barba negra, pentinada ab afectat desgayre, igual que els abundosos cabells, cobricelats per les ales amples d'un barret tou.

Ab tot y'l descuyt que volía aparentar, la seva persona tenía quelcom de distingit, que denunciava la bona posició de que disfrutava, com hereu qu'era de casa bona.

— Donchs sí, cavallers, — deya en

Terratrèmol; — jo entench que sobre axò de l'hora d'anar a joch, se han de concedir amplies facultats a la Presidencia. —

Però, una veu fosca y calmosa, vinguda d'un dels recons més ombrius, va remugar entre dents:

— ¡No m'hi confronto! —

Al mateix instant, del tròs de fosca hont estava negat en Terratrèmol, va avensar cap a la llum, axecantse com si amenassés, el cap d'un pal llargarut, semblant a una antena de monstre. Y gayrebé al punt d'axecarse, va caure secament a terra, se va apuntalar a dos pams de la taula del President, y, tot seguit, com una llagosta gegantina, va saltar de l'ombra a la claretat una figura de dèu pams d'alsada, ab la cama dreta plegada al genoll y mantenintshi testa, com si se li hagués criat rovell a les frontisses.

—El que vulgui interrompre, que demani la paraula a la Presidencia ¡fonoll! — va cridar l'esguerrat, dirigint cap al lloch d'hont havía sortit la veu calmosa una mirada de boig, que relluhía sota un front botarut y sobre uns pòmuls sortits, en-

tre'ls queavensava, comeltimód'una galera, un nas encorvat y sèch, cayent demunt d'un bigotàs negríssim.

Y com si volgués justificar el motiu de Terratrèmol ab que'l designavan els companys, va segellar la expressió ab un ferm cop de crossa a terra y un atronador cop de puny a la taula, fentne caure'ls dos canalobres de vidre, que's varen esbocinar alhora que s'apagavan les espelmes.

Una dotzena de mistos, encesos aquí y allà, varen esquinsar la fosca, illuminant extranyament la figura del coix, que's mantenía immòvil al mitx de la sala, en actitut ridícolament altiva.

— Home, Terratrèmol, no t'hi enfadis, — va aconsellar algú.

Y mentres un dels socis encenía de nou les espelmes y s'enfilava a la taula pera colocarles a l'aranya de vidrims, la veu interruptora va ressonar desde'l mateix recó d'abans:

—¡Demano la paraula, vatúa l'hereu!

— Té la paraula'l company Fresques. —

El company Fresques se va axecar,

y ab pas mandrós, arrossegant les espardenyes, que duya totes tacades de cals y de morter, denotant, com tot el trajo de vellut de que anava vestit, el seu ofici de mestre de cases, va avensar cap a la Presidencia la seva còrpora rodanxona y'l seu visatge inflat y vermellench.

—Ab el permís de la Presidencia, dech dir qu'al manifestar la meva opinió contraria a les amplies *dificultats* que tractava de concedirli en Terratrèmol, ho he fet tan sols per respecte a la democracia y al sufragi universal y sense voler significar que jo no reconegui en la Presidencia prou dots pera *disoldre* un punt tan delicat com el que s'està discutint.

— *¡Muy bien!* — va cridar un dels socis.

— Si'l company Requena té alguna cosa que dir, no ha de fer més que manifestarho previament, demanant la paraula, — va replicar el President.

Però, en Requena va callar, y en Fresques va seguir la seva peroració.

— Jo soch del parer que ja fa masses díes que tenim empantane-

gat el reglament interior per culpa d'aquest ditxós article. Y axò es una vergonya, ¡vatúa l'hereu! L'un vol que l'hora d'anarsen al llit sigui les tres, l'altre que sigui les dues, el de més enllà les quatre, y resulta que cada nit la discusió pren *escrement* y may ens arribem a entendre. Y axò s'ha de *disoldre* avuy mateix, passant l'assunto a votació. *He dicho.* —

Y calmosament, arrossegant les espardenyes, el company Fresques se'n va tornar cap al seu lloch, mentres en Terratrèmol, que'l mirava despreciativament desde'l mitx de la pessa, semblava qu'esperés vèurel assegut pera rependre la paraula.

Mes, un altre dels concurrents, avensantse esbojarrat, ab el barret al clatell, els faldons del jaqué voleyant y'l bigoti de pèl ros, ab una punta mirant a garbí y l'altra a ponent, va guanyar per mà a n'en Terratrèmol.

— Axò s'ha d'acabar, té rahó en Fresques; — va cridar imposantse. Y després de donar una llambregada al seu entorn, com si amenassés a la concurrencia ab el seu nas llarch y molsut, que se li cuydava menjar la cara, va prosseguir:

— Encara que'm digueu Barrabola, jo estich que cap de vosaltres ha resolt la cosa ab tant acert com jo. Axò de discutir d'una manera absoluta l'hora de retirar, es un *absurdo*. Per que lo primer que s'ha de tenir en compte, son les circunstancies. Y les circunstancies, segons els temps del any, cambían totalment. Al hivern, a les cinch encara es ben fosch; al estiu, a les tres ja clareja. Donchs, l'hora de retirar els habitants de la lluna, ha de ser diferenta al estiu del hivern. Axò es llògica pura. De modo y de manera que jo soch del parer de que al estiu retirem a les tres y al hivern, com que la nit es més llarga, a les cinch. Y no dich més.

— *Pido la palabra.*

— La té'l company Requena.

— *Pues ¡muy bien!*

— Home, si no més volía dir axò, no calía que demanés la paraula.

— *La ordenanza antes que todo. Y con habérseme amoscado una vez, ya hay bastante.* —

Per uns instants, va callar tothom. Cada hu pel seu cantó, els socis rumiavan la solució proposada per en

Barrabola, que seguía al mitx de la sala, costat per costat d'en Terratrèmol, passejant al entorn, com una amenassa, el seu nas de tarota. En Fresques, acobardit per l'actitut dels dos socis més bullanguers de la societat, s'havía arraulit a un recó y conversava en veu baxa ab en Requena, qu'era un sargent de carrabiners retirat, al que bona part dels socis tenía certa tirria per dos motius: l'haver estat carrabiner, pecat imperdonable entre una colla en que hi predominavan els que's guanyavan la vida ab el frau, y'l ser sempre de la situació. Ab tot, ni les conviccions polítiques ni l'amor a la seva antiga *carrera*, el privavan, d'ensà qu'era retirat, de guanyarse la vida fent la contrabanda al engròs, si be duentho amagat *pa conservar el prestigio*. Y veusaquí qu'entre la paga del govern y'l frau y una revendería qu'havía plantat a la seva dòna al pendre la retirada, anava fentse un bon mitjot y assegurant el benvenir dels seus fills, que pujavan a mitja dotzena.

¿A quín motiu podía haver obehit al ferse dels habitants de la lluna?

Axò era un misteri que cap dels altres socis entenía, per que ni era viciós, ni se li conexían embolichs de cap lley. Per axò, la seva entrada a la societat com a fundador, havía estat mal mirada pels contrabandistes de la colla, que temían d'ell qualsevol traydoría. Però, malgrat aquests pensaments dels seus companys, ell no tenía cap mal intent, y si havía entrat a la societat no era per altra cosa que per la bona amistat que l'unía ab en Fresques y per una certa pruija qu'havía tingut sempre de ferse passar per *corrido,* lo que constituhía una mena d'autocalumnia, ja que ni de jove ni de vell havía dexat may de ser un bon jan de cap a peus.

Ell y en Fresques, eran els més plàcits de la colla, y ara mateix, asseguts de costat, ja conversavan suaument de les calaverades que ni l'un ni l'altre havían fet durant la joventut. Però, de sobte, va ressonar la veu del President, y l'un y l'altre varen fer un surt com si's desvetllessin.

— Companys: ¿us està be que passem a votació lo que ha proposat en Barrabola?

— ¡Nó! — va cridar en Terratrèmol ab un nou cop de crossa a terra seguit d'un de puny al cim de la taula. Y va afegir al mateix instant: — En Barrabola ha parlat com un llibre y jo estich que la proposició ha de quedar aprobada per aclamació.

— ¡Sí!... ¡Sí!... ¡Sí!... — varen exclamar tots els socis a l'una.

— ¡Molt be!

— ¡Bona pensada!

— Donchs, ja està; — va afirmar per últim el President.

Y mentres en Terratrèmol abrassava a n'en Barrabola, va ressonar una ovació de la societat en pes y va redactarse en tota forma l'article, prenent com a basa del cambi d'hora d'anar a dormir, el de la funda del ros de la tropa: tant com fos blanca, tancarían a las tres, y tant com fos de xarol, a les cinch. Y'l que a l'hora convinguda no fes acte de presencia al mitx del passeig de la vila, hont el President donaría la veu d'anar cada hu a casa seva, sería obgecte d'una penyora de dèu rals les dues primeres vegades y de la expulsió a la tercera, fòra en els casos de

forsa major, tals com una malaltía ò una absencia justificada.

— ¿Us està be, companys? — va preguntar el President, després de llegir en veu alta l'article qu'ell mateix havía redactat.

Tothom va dir que sí y's va axecar la sessió. Eran dos quarts de cinch del matí y les primeres clarors del día qu'entravan pels cinch balcons, ja comensavan a fer vergonya a la de les dues espelmes qu'espeternegavan en el tremolor de l'agonía.

Quan varen sortir al carrer, ja la vila comensava a desvetllarse. Les botigues s'obrían una a una y'l soroll de dues ò tres centrals que's dirigían a l'Estació, denotava qu'abans de poch arribaría'l primer tren de la banda de Fransa, plè en tal día de gent per ensopegarse a ser mercat.

—¿Quí sab si anessim a l'Estació? — va proposar un de la colla.

— ¡Ja està dit! — va fer un altre.

Y tots a l'una se'n varen anar a veure'l pas del primer tren, que va entrar a les agulles al mateix instant en que, part d'allà de la vía, als confins de la plana que s'hi ageya, s'a-

xecava'l sol en un esclat de llum rosada que tenyía triomfalment la immensa volta serena.

II

De Planells, dels voltants de Planells y de Planells mateix.

S'axecava'l sol enriallant tota la plana, en la que la grisor eterna dels olivets era trencada a claps per un be de Deu de verdors tendres, entre les que s'esbardellavan les primeres flors. Els blats y mestalls ja comensavan a esblaymarse, però les roselles els tacavan arreu y els hi donavan un ayre de joya. Fins els desmays — els tristos abrichs de les tombes — prenían ab la fulla nova un tint de alegría esbojarrada.

Els voltants de la vila eran un formigueig de gent que feya cap al mercat... Per camins vehinals y car-

reteres s'esmunyían sotraquejant carretes y carros y tartanes, fentse obrir pas entre la munió de pagesos qu'anavan a peu. En la grisor de la plana, les testes cobertes per les barretines vermelles semblavan gotes de sanch escorrentse per anar a raure a un mateix indret. Els remats de xays y les tocades de garrins se barrejavan ab la corrent, omplint el terme de bels y d'espinguets rondinayres. Devegades, de les bosses d'un carro, se n'axecavan els lladruchs d'un gos, als que semblavan respondre'ls plors d'un cabrit que duyan en un altre carro y que, separat de la seva mare pera ser dut a vendre, pregonava de un cap al altre de ruta'l seu anyorament desesperat. Altres cops, una pagesa axecava gros aldarull perseguint un porcell que se li havía escapat de la tocada, mentres que, més ensà ò més enllà, renillava la euga en que anava muntat un hereu fatxendós ò s'escometían amistosament els coneguts de diferent poble, ab els matexos crits que si's disputessin.

A la vila hi regnava gran moviment. Desde'ls carrers més amagats

fins al passeig pretenciós, gayrebé tan curt com ample, que venía a ser el rovell del ou, tot era un bellugueig seguit y una cridoria continuada. El foraster qu'en aquell entremitx hagués arribat per primer cop a la població, l'hauría presa per una d'aquelles ciutats petites, però actives y industrioses, que viuen una vida propia, aprofitant els elements de riquesa de que Deu les ha enrondades. Pera acabar d'arrodonir aquest efecte, cap a la banda de l'Estació, en alguns llensos de paret núa de les cases que s'hi axecavan, podían vèureshi pintats immensos anuncis, com els que's veuen a Barcelona en algunes construccions que sobrepujan a les dels seus costats. Però'l més gros d'aquells anuncis era'l d'un taller de pirotècnia, y'l que'l seguía en grandaria'l d'una fàbrica de carbòniques. Y si semblants anuncis eran els més grossos, dret hi tenían, per que pregonavan les dues industries més importants de la població, en la que no's veyan axecar altres xemeneyes que les del servey casolà y les dels forns de fleca.

Era una vila morta la de Planells. El blat, qu'hi era dut a vendre pels pagesos dels encontorns, no s'hi aturava per no trobarhi medis de convertirse en farina. Y lo que passava ab el blat, passava ab lo demés. Ja hi eran pels voltants alguns molins, però s'acontentavan ab moldre'l gra que necessitava la rodalía y prou. Y les escasses industries que tenía la població, eran industries petites, que no escampavan els seus productes més enllà de la comarca. Més qu'altra cosa, era un punt de contractació la vila de Planells. Tot lo que no necessitava pera viure, ho enviava lluny, però ho enviava en estat natural, pera que altres ho transformessin. Llevat del artista en fochs artificials y'l fabricant de carbòniques, eran molt escassos els industrials que treyessin fòra'l terme part de llur producció. Y, ab tot, la vila tenía a trossos cert ayre modern, ab cases noves, mostrant al cap d'amunt estàtues de pedra artificial, com les d'algunes de Barcelona, ab un *torin*, com el de Barcelona, però més petit y de fusta, ab carrers a dret fil, com els de la part nova de

Barcelona, però una mica més estrets, encara que igualment polsosos els díes de sol y igualment fangosos els díes de pluja...

— ¿Eh? ¡Sembla l'*ensanxe* axò! — deyan els naturals, tots satisfets y orgullosos.

Y fins n'hi havía que trobavan molt més estimable aquella pols y molt més bonich aquell fanch, que no pas l'empedrat d'altres poblacions.

Parlant de la ciutat més propera a Planells, de la que'ls ne separava una incompatibilitat absoluta de caràcter, solían dir els planellenchs:

— Fa fàstich: tots els carrers son empedrats. —

Axò sí, la gran qualitat que tenía la població, era l'alegría. Les seves cases prou eran carrinclones y ab ayre de cases de fireta, però també eran baxes y permetían veure amplement el cel, enjoyat de clarors. Els seus carrers be n'eran de polsosos, però també tenían prou espay pera que un s'hi sentís lliure, tan lliure com la tramontana, qu'al hivern hi galopava esbojarradament, dexantlos nèts y llisos y blanchs.

Era oberta als quatre vents la vila:
— oberta y plana y pintoresca.

Ara mateix bullía d'activitat, plena tota de gent de la comarca que s'hi bellugava cridanera d'assí d'allà, omplintho tot de colors vius y de cridoria. Vilatans y pagesos, tractants de bestiar y hostalers, botiguers y fadrines dels pobles vehins, fraternisavan democràticament, aturantse'ls uns als altres ab paraules de simpatía, com si tots ells fossin amichs de temps que's retrobessin després d'anys de no haverse vist.

Y era que Planells, pera tota la comarca, venía a ser la veritable casa payral, en la que's trobava un cop cada setmana tota la familia en pes. Per axò, de tracte ò de vista, no hi havía pagès que no fos conegut dels petits comerciants de la vila, que'ls cridavan desde'l pas de les portes ò desde'l peu de les parades, oferíntelshi ab la rialla als llavis les mercaderíes en venda.

—Hereu ¿no us falta pas una faxa?

— Pubilla, míra quíns mocadors de filoxa...

— ¿No voleu pas una brusa, padrí?... —

Y'l padrí y la pubilla y l'hereu, si no'ls hi feya menester lo que'ls oferían, ronsejavan un moment y passavan de llarch, y si'ls hi feya menester, també ronsejavan y fins després d'una estona de dubtes y de regateig esfadós no's dexavan caure al esquer.

Al davant de les fleques, els llenyaters hi aturavan els carros encimbellats de fexines, qu'eran entrades pels minyons flequers als que les anavan donant desde'l cim. Els hostals eran plens de remor, les tabernes de cants, els cafès vessavan.

¡Els cafès! Eran l'orgull dels planellenchs els cafès. N'hi havía de grans com els de Barcelona, decorats ab immensos miralls com els de Barcelona, ab cambrers vestits de negre y lluhint botons daurats com els de Barcelona... Se veya ben be que'ls vehins hi tenían tirada a anar a matar l'estona al cafè. Però, aquell día, la gent qu'hi entrava y'n sortía no era de la població, sinó dels voltants. Altra feyna tenían a llurs cases els de la població.

Fins a n'en Requena, que, en lloch d'anarsen al llit, s'havía dirigit, al

dexar els companys, cap a la revendería que regentava la seva dòna, l'hauríau vist tot aqueferat, despatxant fregalls y bacallà sèch y barres de savó y manats de lluquets a les pageses que hi anavan a provehir.

Y justament la botigueta, que se obría en un carrer curt però de molta passada, tenía gayrebé davant per davant una argentería, en la que podía veures al esbojarrat Barrabola, anant d'un cantó al altre bo y fent banderejar ab els seus moviments sobtats els faldons del jaqué, als que no dexava de vista una pageseta que, acompanyada del seu pare, havía entrat a mercadejar unes arrecades pera la Mare de Deu del Carme del seu poble, de la qu'era pabordessa.

Mentrestant, en Terratrèmol, en un carrer del tombant, prop del passeig, també treballava, però amagat en un recó del taller de sastre del qu'era dependent principal. Allí, de cap al vetllador, bregava pera foragitar la sòn de les parpelles. Però, les parpelles se li cloían malgrat ell al demunt de la tasca, ab gran perjudici del seu nas de timó, que més

d'un cop va toparse ab l'agulla, produhint entre'ls altres treballadors y treballadores uns chors de rialletes ofegades y uns espressius copets de colze, baratats d'amagatotis. Quan se sentía la punxada, se redressava ab un surt, però encara no s'havía axugat ab el mocador la goteta de sanch que relluía com un rubí en la menuda ferida, ja tornava altre cop a les caparrades.

El que ho havía entès era en Fresques. Aquell día justament el tenía destinat a anar a resseguir la teulada d'una de les diferentes cases de qu'era hereu el President dels habitants de la lluna, en Pepis Calau, qu'a n'aquelles hores estava dormint tranquilament dintre l'ample dormitori de l'antiga estada de la familia. L'obgecte de resseguir la teulada, era'l de netejarla d'herbotes y tapar de passada les goteres pera complaure als estadants qu'amenassavan a n'en Pepis ab dexar els pisos si no feya tan fer important adob. Y veusaquí que, un cop havía estat en Fresques a la teulada, ja l'havía resseguida, ja, però després ¡vatúa l'hereu! quan havía anat pera posarse

de fort y de ferm a la feyna, s'havía recordat de que no duya'l cabàs de les eynes, ni material ni rès.

— ¿Què s'hi farà? — va exclamar aleshores entre sí. Y va afegir filosòficament: — ¡Va! demà serà un altre día.—

Y conjuminantse, ab algunes saques velles que va trobar per allí, una mica de jas al costat de la xemeneya de la casa, va adormirse com un liró, bressat per les mil remors que muntavan de la vila al bo del moviment.

. . . .

Eran les quatre de la tarde, que encara no s'havía despertat. Les remors qu'al matí s'escampavan arreu, s'eran foses com per miracle. La població reprenía'l sòn ensopit, del que no's despertava sinó un cop cada vuyt díes.

— ¡Lladre! ¡més que lladre! ¡ja't pentinaré jo! — va cridar una veu ronca d'ira a la orella d'en Fresques.

Y en Fresques va despertarse d'un surt, sentint que'l sacsejavan y l'apunyegavan sense compassió.

En l'esverament del sòn trencat,

va passejar la mirada al seu entorn, y va quedarse com entontit, mentres la seva dòna — una dòna petita y seca, però nerviosa y forsuda — el feya axecar d'una ferma estrebada y el conduía a empentes cap al salt de cà que comunicava ab la escaleta.

Ell se dexava dur, se dexava esquerdissar, se dexava pegar, y no més anava repetint per vía d'escusa:

— Podé'sí que m'hauré adormit, ¡vatúa l'hereu! —

III

Dels Planellenchs, de llur tarannar y de la germanor que'ls unia en certs casos y determinades coses.

¡Si n'era d'ensopida la vila de Planells els díes que no ho eran de mercat! La quietut hi regnava en tanta de manera, que'l soroll de les centrals, al anar y venir de l'Estació a les hores de tren, afogava tots els altres brugits, fent retrunyir la població de cap a cap... Y era estranya aquella quietut en una vila tan clara y de posat tan alegre com Planells... Semblava una quietut postissa, que no s'adeya gens ni gota ab el tarannar expansiu y obert dels

habitants. Per que, axò sí qu'ho tenían els planellenchs: a cor-oberts y sociables no'ls guanyava ningú... Tots els centres y casinos duyan una vida grassa, ab centenars de socis a les llistes y milers d'entrades a la caxa, hont les pessetes solían fer estada curta, per ser baratades sovint ab diversions.

A Planells tothom tenía la seva societat: republicans y carlins, richs y menestrals y pobrissalla... Fins els senyors—unes dues dotzenes—adictes als partits que's rellevavan en el poder, s'havían dividit en un parell de centres: el *conservador-dinàstico* y el *monàrquico-liberal*. Y una vegada qu'en Romero Robledo va voler anar pel seu compte, els tres ò quatre propietaris que varen afiliarse a la fracció, també varen organisarse'l seu centre.

Lo que passava era qu'en totes les societats, fòra les polítiques de la situació, hi regnava una democràtica barreja d'estaments. Y molts senyors eran socis de la societat dels menestrals, y molts menestrals ho eran de la dels senyors. Quan se tractava de la ballaruga, pobres y richs, carlins y

republicans, se juntavan germanívolament, prescindint de brassos y esborrant conviccions polítiques... Y tan en absolut desaparexían les diferencies entre persones de diferent bras y oposades conviccions, qu'entre les d'una matexa generació no s'usava altre tractament que'l de tu, sent passat pel mateix raser l'hereu de casa bona y'l fadrí flequer ò fuster ò sastre, la dependenta que'ls díes de mercat despatxava calsotets y mitjons als pagesos y la filla del més fort magatzemista de grans. No més s'escapavan del tractament algunes senyoretes de casa bona, que no's dexavan veure als balls ni sortían may de casa sense barret y companyía...

Y no dexava pas d'esplicarse la germanor qu'unía als planellenchs... ¡Eran tantes les coses comunes que tenían!... La primera, l'exaltament... Allí dominavan els republicans folls, però'ls escassos carlins qu'hi havía eran tan folls com els republicans.

Una vegada varen tractar d'anar junts a les eleccions municipals pera derrotar als elements caciquistes... Se tractava de defensar els in-

teressos de la població, y uns y altres anavan a la una, prescindint de tota idea política, treballant ab tota la fè que calía pera anar al triomf.

Varen reunirse una pila de vegades, nit derrera nit, y sempre va regnar entre ells una complerta armonía. Y quan va celebrarse la derrera reunió, el vespre abans del día de la lluyta, el republicà que presidía va dir, abans d'axecar la sentada:

—Ciutadans: el caciquisme tracta de valerse de tots els medis per conservar el seu domini a la Casa del Comú. Nosaltres, donchs, hem de valernos també de tots els qu'estiguin a la nostra mà. Y si no's respecta la legalitat, se respectarà la forsa, y si no's respecta la forsa, demanarèm l'ajuda al petroli, ¡y que cremi tot!—

La tempestat d'entusiasme que's va axecar de la reunió, va ser imposant; però, més va serho la veu del capitost dels carlins, que, dominant l'aldarull, va cridar de sobte:

— ¡Republicans!—

El crit va sonar com una canonada entre trons. Tota la concurrencia, sentintsen imposada, va restar

sense esma de moures, corpresa per un extrany encegament que feya aturar mans y llavis... Ni un aplaudiment, ni una aclamació.

— ¡Republicans! — va repetir la veu: — nosaltres, els carlins, ne som contraris d'axò del petroli... El petroli té en la historia un significat revolucionari que'ns priva d'usarlo... —

Mentres parlava l'orador, s'iniciava entre'ls republicans un moviment d'impaciencia, però l'orador, sense perdre la serenitat, seguía'l seu parlament:

— Sí, republicans, l'historia del petroli, ens ne priva l'us a nosaltres; emprò també us haig de dir una cosa, y es que l'aygua-ràs ja no té la mala fama del petroli. Donchs, nosaltres, usarèm l'aygua-ràs! —

Podeu comptar quína ovació va venir derrera d'aquestes paraules... Semblava que'l local s'enfonzés... Els capitostos dels dos partits varen abrassarse... Un perfum de germanor y solidaritat va surar arreu. Si una veu hagués indicat la conveniencia d'anàrsen, en sortint, a cremar les barraques dels consums,

tòts els reunits hi haurían fet cap. Y si s'hagués tractat de calar foch a la iglesia, no haurían pas dexat d'acompanyar als de la flamarada alguns partidaris del pretendent. Per que a Planells passava un cas extrany: fins molts dels carlins eran en el fons contraris de les sotanes, no diferenciantse en aquest punt dels republicans més qu'en una cosa: en no alabarse de llur manca de religiositat.

Y no era pas el punt del anti-clericalisme l'únich qu'unía'ls dos partits... No més calía repassar la llista de socis dels «Habitants de la lluna» pera veure que la qüestió de no tancar may, era independent de tota altra. En Fresques era republicà; en Terratrèmol, carlí; en Pepis Calau, fusionista; en Requena, de la situació, fos la que's volgués; y en Barrabola, *dissident* eternal, per que sempre era de la derrera fracció política que's separava del quefe, tant si era d'un color com d'un altre.

Mirèu si era gran la seva deria per axò de les dissidencies, qu'una vegada que feya molt temps que no n'hi havía hagut cap, va comensar a

posarse moix y trist, y a fer mala cara a la seva dòna per qualsevol futesa, y a passar tot el día ab els nervis en tortura... Y va córrer el temps, y de la mala cara a la dòna va passar als crits, y dels crits a les patacades, fins que va venir una nova dissidencia que'l va posar a tò. Però, no va ser política, sinó matrimonial, y qui va ferla va ser la seva dòna, anantsen a viure ab els seus pares y dexantlo esmaperdut d'alegría.

Tant, que, pera celebrarho, fins va convidar als seus companys a un àpat, qu'al cap d'avall va ser pagat per en Pepis. Y d'aquell àpat, comensat a les nou del vespre y acabat a punta de día, entre rialles d'homes y dònes y dringar de vaxella, ne va néxer a l'hora dels trinquis l'idea de constituhir la societat dels «Habitants de la lluna.»

IV

PLUJA, ANYORAMENT, AMOR, SOMNIS, SERENATA, SORPRESA Y ESGUERRADURES.

Plovía a samalades, y la Carme, revolcantse pel llit, bregava pera atrapar el sòn... Al caure al cim de les teules que cobrían la seva cambra, l'aygua'n treya una colla de notes com de milers de violins tocats ab les ungles. De tant en tant, semblava qu'a n'aquell soroll picat s'hi barregés el més seguit y suau, però no més feble, d'una munió de guitarres y contrabaxos y violins... Era que una ratxada de vent cinglantejava la pluja... Mes, apagat el buf, tornava a regnar la fressa picada del

ruxat... ¡Clich! ¡clach! ¡cloch! ¡Clich! ¡clach! ¡cloch! ¡Clich! ¡clach! ¡cloch!..

A la pobra Carme semblava que li foradessin el cervell aquelles gotes que queyan. Y'l catxeteig de les canals que li arribava del carrer, la tenía marejada, fentli rodar el cap entre la fosca de la cambreta blanca y menuda hont tant havía somniat amor abans de casarse ab en Rafel Vilar, per mal nom Barrabola.

¡Quàntes y quàntes nits, a n'aquella matexa hora de la matinada, havía arribat a les seves orelles una altra musica, molt més grata que la de les canals y la de les gotes al topar ab les teules y la del vent al cinglantejar la pluja, y havía sentit axeçarse espay amunt la veu del enamorat, que li demanava estimació!

¡Oh! quína delicia la de sentir muntar fins a n'ella entre un punteig de guitarra, aquella veu de barítón dolsa... dolsa, cantant ab tò planyívol:

¡Ay!... criollita del alma,
tu me robas la calma,
yo no puedo vivir...
¡Ay!... labio de caramelo,
tus ojitos de cielo
me hacen latir...

La *criollita* era ella, y el que no podía viure, en Barrabola... Y prou qu'ho demostrava ab el cant que no podía viure, per que a cada ¡ay! de la cansó, semblava vessarhi un ayguat de llàgrimes...

«¡Ay, Senyor!» pensava ara la dòna: «¿què s'ha fet aquell temps, que sembla tan lluny..?»

Y mentres al defora la pluja abrigava les teulades, sota'ls llensols queya un'altra pluja més reposada y suau: una pluja de fel cayguda dels ulls de la Carme, de la pobra casadeta separada del marit, al qui anyorava, malgrat el propòsit que s'havía fet de no ajuntarshi may més.

Però no era pas sols anyorament lo que sentía la Carme, sinó gelosía: una gelosía fonda... fonda, qu'arribava a tocar fins a la primera muller del seu espòs... Per axò, cada nit, desprès de somniar desperta ab el reguitzell de dònes que creya freturoses del amor d'aquell beneyt tan estimat, la seva imaginació volava cap al cementiri de la vila, presentantli la imatge de la morta com la de la rival més temible que podés amenassarla.

«¡Oh, sí, sí!» exclamava: «ben segur que'l meu Rafel deu guardar millor recort d'ella que de mi... Ben segur que d'haverse casat ab ella no se'n penedeix y d'haverse casat ab mi sí...»

Y al pensar axò, li entravan ganes de saltar de peus a terra, vestirse a corre-cuyta, llensarse de bella nit al carrer y córrer de cap a cap de vila cercant a n'en Barrabola, pera arrebassarlo de les urpes de la multitut de dònes que debían disputàrsel. Per que d'axò, de que totes les dònes se'l disputessin, no'n tenía la més lleugera sospita de dubte. ¡Era tan graciós y simpàtich el seu Rafel! Y, sense axò, ¡tenía aquella veu de baríton tan dolsa!...

¿Quí sab si la feya servir d'ensà qu'eran separats, aquella veu?

De segur que sí, per que sense puntejar la guitarra y cantar, no sabía estarhi en Barrabola!... Tal vegada allò de la *criollita* ara ho anava a cantar sota'ls balcons dels carrers sospitosos, captanthi l'amor de la primera qualsevol que se'l volgués escoltar... Y allò sí que ja li feya més que gelosía a la Carme; allò li

encomanava una rabia folla, que la obligava a mossegarse'ls punys fins a escorxarse'ls dits a la part de sobre dels nusos.

Y axò li succehía cada nit, però may com d'ensà que la societat dels Habitants de la lluna feya anar en dansa totes les llengües de Planells y de més enllà y tot, a copia de gatzares sorolloses que cada nit esvalotavan la vila en pès, desesperant al batlle en tanta de manera, que ja parlava de dexar la vara, encara que pera ferho hagués d'abandonar per un quant temps la vila y'ls interessos qu'hi tenía escampats.

Per que ¡mirèu que n'arribavan a ser de gats aquella colla de perdularis! Fins en Fresques y en Requena, tan quiets y tan reposats, comensavan ja a perdre'l respecte a la dòna y feyan blanques la majoría de les nits.

Y axò la Carme ho sabía y se n'esborronava tota... Quan en Fresques, l'home abans més obedient al sach de verí qu'era la seva dòna, y en Requena, de qui no s'havía dit may rès de mal, havían arribat a n'aquell estat d'insubordinació, ¡vès què de-

bía fer en Barrabola, ab el seu tarannar tan rebech y la seva inquietut esbojarrada!... Ben segur qu'estava perdut com Roses y que quan vingués l'hora de fer les paus li costaría un sentit acollatarlo a la vida de casa...

Però ¿quí'n parlava de fer les paus? ¿No havía fet pacte ella ab ella matexa de no víurehi may més ab aquell home?... ¡Sí que l'havía fet! ¡Y ben ferma que s'hi mantenía!... ¡No pas poch!... Encara que se li presentés demanantli clemencia ab les llàgrimes als ulls y els genolls en terra, no se l'escoltaría; havía acabat de mofarse d'ella... ¿Què se havía pensat aquell mal ciutadà?

Aquest pacte ab si matexa també'l renovava cada nit la Carme, però si'l renovava, era per que abans se li havía escapat el supòsit de fer la pau...

Y aquella matexa nit de la pluja ja havía hagut de rebtarse a sí matexa una colla de vegades, per haverse sorprès pensant ab el día en que tornaría a ocupar al costat d'en Barrabola el lloch de muller enamorada que li corresponía. Y quan, mati-

nada enllà, va mimvar la pluja y la pobra va conseguir que la sòn li entenebrés el cervell, els seus llavis mormolaren encara:

— May més..... May més de la vida... —

Però no havía passat un dient de pare-nostre, que ja somniava..... Somniava que tornavan a viure junts y que tenían un fill que'ls alegrava l'existencia, féntelsla veure tota de color rosat.

¡Un fill! ¡Oh, quína delicia!... ¡Y còm el petonejava ella! Y qu'enfavat que s'hi quedava ell al vèurel tan entremaliat y graciós... Per que de graciós n'era molt el fill que somniava la Carme... Graciós com en Barrabola mateix quan era petit... ¡Allò que's diu pare fet!

De sobte, quan més engrescada estava ab el somni, va redressarse en el llit, parant l'orella com si hagués sentit muntar del carrer algun soroll.

La pluja havía parat del tot y aquella sinfonía de violins tocats ab les ungles havía estat baratada pel baladreig de tots els galls de la vila, que donavan comiat a la nit, aver-

gonyida ja per les primeres lluhissors de l'auba.

— Sí, me sembla que sí,— se deya la dòna bo y parant atenció a la fressa que li semblava haver sentit. Y, sense voler, somreya una mica y se sentía temptada de saltar de peus a terra y badar ab compte un porticó pera guaytar a baix.

Y fins va arribarho a fer de saltar del llit, sinó qu'al punt de posar la mà a la balda, va recular com si hagués sentit una cremor als dits.

— Nó, may més... May més de la vida! — va repetir ab fermesa.

Al mateix instant, el soroll que la havía feta somriure de primer, va ferse més fort... Era un soroll semblant al que feyan poch abans les gotes de pluja al topar ab les teules, però una mica mès suau y armoniós... ¡Per forsa havían de ser els dits d'en Barrabola els que tocavan la guitarra a baix del carrer!... Sí que ho eran, sí...

Y la Carme se'n sentía tota esponjada y orgullosa... Però, més va sentirsen quan la veu d'en Barrabola mateix, aquella veu de baríton tan planyívola y dolsa, va entonar en-

tre'l concert dels galls la seva cansó predilecta:

¡Ay!... criollita del alma,
tu me robas la calma,
yo no puedo vivir...
¡Ay!... labio de caramelo,
tus ojitos de cielo
me hacen latir...

El cant s'enlayrava espay amunt, rebotint per les parets del carrer solitari, que tot se n'estremía... Y la Carme parava atentament la orella y sentía esgarrifanses de goig per tota la còrpora... Y cada cop qu'en Barrabola deya allò de la *criollita*, se'n sentía orgullosa y pensava que ella tampoch ne tenía de calma sense'l seu *criollito*... Si no hagués estat tan reboig ¡vès qui'ls hauría empetat la basa al un y al altre!..... Haurían viscut sempre com Joseph y María, sense rahons ni disgustos, sense la més lleugera ombra que'ls entelés la felicitat... y potser fins haurían tingut aquell fill que poch abans havía comparegut en somnis al seu cervell... ¡Còm, potser! ¡Ben segur que l'haurían tingut! Per que ella no'n dubtava de que si no'l tenían era per no voler permetre Deu

qu'en Rafel el malcriés de petit ab el seu exemple.

Pensant aquestes coses, va venirli fret a la Carme. Y per axò va saltar d'un bot al llit y's va abrigassar depressa, mentres en Barrabola, que a baix al carrer comensava a despacientarse, dexava'l cant per la súplica.

— ¡Carme!... ¡Carmeta!... — cridava a mitja veu, amorrat a la paret de la casa a fi de que no's perdés el crit.

Y com que la Carme, acotxada fins al cap, no arribava a sentirlo ni donava senyals de que al món fos, va cridar ab més forsa... Y aleshores sí que va sentirlo la Carme, però també'l va sentir algú més, com ho va demostrar un grinyol de finestró al obrirse y una veu ronca que cridava:

—¡Arri, gandul, perdulari, brètol! Vés a dormir, que'n portas més al cap qu'als peus. ¡Déxala estar tranquila a la meva filla!—

Sentir axò en Barrabola y revitllar la guitarra a la paret, va ser tot hu.

Y no va contentarsen d'axò, sinó

que, baratant la cansó per les esguerradures, va omplir al pare de la Carme d'insults y renechs, y va tirar carrer amunt, bo y tambalejantse com un ninot de molles.

V

De la secció lírica y de les particularitats que reunían certs instruments y'ls socis que'ls tocavan.

Les serenates dels Habitants de la lluna varen esdevenir famoses a Planells. Tant, qu'encara avuy día se'n fa plat: ¡ja veyeu què'm feu dir! Però no us penseu qu'ara parli de serenates com la que havía anat a fer en Barrabola a la seva muller. ¡Oh, cà! Allò no passava de ser una axera sense importancia, en la que no hi tenía rès que veure l'esperit artístich. Més aviat el de vi.

Aquexes serenates individuals, no més les feya en Barrabola, qu'era l'ú-

nich que de tant en tant s'emancipava de l'autoritat d'en Pepis Calau, president dels Habitants y director de la secció lírica. Per que a la societat hi havía secció lírica, sinó que, ben mirat, passava de secció. ¡Com qu'hi figuravan tots els socis!

Y no us cregueu que's tractés d'un chor més ò menys desballestat. ¡Chor y orquesta hi havía! Però la orquesta era d'una mena un xich estranya, per la barreja d'instruments que la componían. Ab tot, els més importants eran el contrabaix y l'armonium. L'armonium ¿eh? ¡no son pas bromes!... un armonium gros, ab honors d'orga, qu'en les nits de serenata era passejat de cap a cap de vila ab un bayart, carrossat per en Fresques y en Requena, que passavan per ser els més forsuts de la colla y que desempenyavan el càrrech ab tota conciencia, sentintsen tan gelosos, que may havían permès ser ajudats per ningú... ¡Y còm se'n reyan l'un y l'altre al veure que pera dur el contrabaix — ¡rès! ¡una palla! — els demés socis se rellevavan a cada tombant de carrer!

Per cert qu'era curiós aquell con-

trabaix... Vist de nit y sense fixarshi massa, semblava un contrabaix com qualsevol. Però no ho era un contrabaix d'ús corrent: era un contrabaix escepcional, que s'havía fet el mateix que'l tocava, aprofitant les desferres d'una antiga caxa de rellotge y afeginthi ab trassa'ls materials que varen ser menester, encara que comprats en estat natural y transformats després a casa... Fòra l'arquet y les cordes, tot s'ho havía fet el Cedassayre, qu'era l'autor del progecte del monumental instrument. ¡Y no n'estava poch orgullós de la seva obra! ¡Y no s'estufava poch ni gayre al sentirse alabar la trassa per tots els companys!

Val a dir que s'ho merexía, per axò. ¡Jo ho crech! Figurèus que, ab tot y'l seu tarannar de jan-fúmere, era ell el que feya'ls cedassos més ben fets y de més durada de tota la comarca. Y axò, que pera un cedassayre ja era un mèrit prou gros, anava acompanyat d'una pila de conexements qu'eran l'enveja fins de certs homes de carrera. Ell, gavies; ell, posarse mitges soles y talons; ell, historia; ell, francès; ell, solfa; ell,

historia; ell, francès; ell, solfa; ell, geografía; ell, figures de pessebre y cases de suro quan venía'l cas... De tot arribava a saber aquell home menut y desnarit que caminava balancejantse y que semblava un qualsevol... ¡Un qualsevol! Li haguessin hagut d'anar al derrera més de quatre advocats!... Mirèu si n'era de sabi, qu'una vegada, quan encara a Planells hi havía sub-governador, va tenirhi rahons a causa d'unes baralles ab un de policía, y'l sub-governador no va tenir més remey que callar. Però, com qu'era un home molt venjatiu, quan va acabar les paraules, va comensar els fets, y en lloch de rahons va donar ordres, y les ordres varen ser de posar al Cedassayre a l'ombra fins al endemà. Axò sí: més hi va perdre'l sub-governador que no pas ell, per que d'aquella feta, may més va ser monàrquich. Y cal fer constar que fins aleshores, sempre havía estat fidel al règim, com a home ben ordenat y pacient, enemich de tot destorb que podés perjudicar la tranquilitat de l'auca.

Derrera l'armonium y el contrabaix, seguía en importancia la trom-

pa, un altre moble de respecte. Qui la tocava era en Fidel, cafeter de la societat, sabater, y nunci de la vila. Però, ¡quín nunci, fillets de Deu! Avuy día, ab tot y fer ja una colla d'anys qu'es mort, se parla encara a Planells y fins a tots els pobles vehins, dels complicats refilets que treya de la trompeta... ¡Quíns pregons els d'en Fidel! N'hi havía pera quedarshi ennartat. Y no per la veu, nó, per que la tenía molt esquerdada, sinó per aquella complicació de notes que treya del instrument. Mirèu si havían de serho de boniques, que molts del públich, un cop sentit el toch, se retiravan. ¿Què n'havían de fer del pregó? Però ja va venir día que varen escoltarlo. Per qu'en Fidel, al veure que, com més anava, més mala veu tenía, va comensar a fer seguir ab ell al seu fill. Y'l pare tocava y el fill pregonava. Y justament va resultar que'l fill, en Miquelet, tenía una veu de primer que era una delicia. Per axò'ls planellenchs solían dir que les crides d'en Fidel y'l seu noy, no eran propiament crides, sinó concerts vocals y instrumentals.

Llevat de la trompa, no hi havía cap més eyna de tocar per medi del buf a la secció lírica dels Habitants de la lluna... En Terratrèmol tocava'l bombo, tant per ser l'instrument de més retruny, com per la circunstancia de poderlo tocar sense necessitat de dexar anar la crossa; en Requena se les heya ab els platerets, en Fresques tenía al seu càrrech el triangle, y els altres socis lo que volían, encara que gayrebé tots havían acabat decantantse per les guitarres y bandurries, qu'arribavan a formar una veritable banda d'instruments de punteig, de la que n'era director especial en Barrabola. Y dret hi tenía, per que, ab la guitarra ò la bandurria als dits, ningú era capàs de passarli la mà per la cara.

Ab tan valiosos elements, ¡podeu comptar si'n tenía d'importancia la orquesta dels Habitants! Donchs, el chor era tan important com la orquesta. ¡Es clar! com qu'era format pels matexos músichs. Fòra en Fidel, que prou feyna tenía ab la trompa, tot els socis cantavan. Y vèus aquí per que'ls instruments havían estat escullits entre'ls que no han de menester

el buf de la persona. Y si be en Fidel no figurava com a corista, en les grans serenates feya seguir sempre al seu fill, qu'hi refilava uns solos capassos d'enternir les pedres.

Y ab aquells solos pensava en Barrabola una matinada, tot revolcantse pel llit y bregant pera atrapar el sòn, que no comparexía. Estava trist ¡pobre Barrabola! Feya un any que no s'havía fraccionat cap partit polítich, cinch mesos qu'estava separat de la dòna, y vuyt díes que havía anat a ferli la serenata, y l'anyorament l'havía comensat a agafar en tanta de manera, que ja pensava ab organisar una sortida extraordinaria de la secció lírica, pera anarne a cantar un rengle a la Carme y veure si arribava a enternirla..... Axò sí, la cantamenta havía de ser de gran solemnitat, ab solos d'en Miquelet y tot... Y si convenía dur pistoles pera fer foch al sogre en cas de que'ls hi cridés algun fàstich, se portarían pistoles.

Ja decidit a tot, va comparèxerli la calma y va adormirse. Però no va durar gayres hores el seu sòn. De bon matí — abans de les onze — ja

era de peus a terra, decidit a anar a treure del llit a n'en Pepis, pera exposarli'l seu plan de reconciliació *ab la de casa.*

Va vestirse a corre-cuyta; va baxar a l'argentería per la escala interior qu'hi comunicava desde l'entressol hont tenía l'habitació; va preguntar al aprenent si hi havía novetat; va proporcionarli mitja dotzena de rahons pera acontentar als parroquians que s'impacientavan, esperant que estessin llestes les joyes que li havían dut a adobar; va empassarse a la correguda mitja presa de xocolata y un llonguet, y, caminant depressa, fent banderejar els faldons del revellit jaqué y duent el barret a la mà per mor de la calor, va dirigirse cap a ca'n Pepis.

Feya un día de setembre tot pesat... Una immensa nuvolada grisa cobría'l cel, amenassant pluja forta. Y en Barrabola se'n sentía malhumorat del enxovament del día. Per axò, sense adonarsen, va anar emmandrint els passos, fins a passar del de llebrer axerit al dels bous fexuchs. Y veusaquí qu'al arribar a l'ampla portalada del casal hont vi-

vía en Pepis y trobarla closa com si encara fos bella nit, va sentir mandra d'axecar el bras pera empunyar el picador.

«Va, prou que li esplicaré a la nit el plan» va acabar per dirse.

Y va recular ab l'intent d'anar a la botiga y pujar després al obrador, que'l tenía a dalt del terrat, pera aprofitar treballant l'hora y mitja que mancava pera ser la una. La llàstima era que pel camí va haver de passar devant del Cafè del Sol, hont hi havía en Fresques, que'l va convidar a fer la titlla. Y ell va acceptar... ¡No podía pas desayrarlo a un company com en Fresques!... Axò sí, fer la titlla y anarsen... Era cosa de fer feyna aquell día... Però, tot enrahonant, en Fresques va proposarli un partit de caramboles. Y també va haver d'acceptar. Després del convit, no podía pas dir que nó... Y va fer el partit y va perdre, rebentne una gran alegría.

«Els que al jòch tenen desgracia, en l'amor tenen sòrt» va exclamar.

Y, com que ja era més de la una, va anarsen cap al hostal hont menjava d'ensà qu'era separat de la dòna.

VI

UN QU'ANYORA LA DÒNA, UN QUE SE'N VOL SEPARAR, RAHONS QUE N'ESDEVENEN Y TRIOMF FINAL DEL COMPANYERISME.

Mentres esperavan als companys, en Barrabola y en Pepis enrahonavan, mitx ageguts en una de les otomanes de la sala de festes, que'ls díes ordinaris servía de cafè.

— Te dich qu'axís no hi puch viure... Crèume, Pepis, anyoro a la dòna.

— Y ¿no te'n donas pena de confessarho?

—Una mica sí, però tu ets el meu millor company y pots saberles totes les meves coses.

— Y ¿què pensas fer ara?

— Veure si vol tornar a viure ab mi.

— ¿Y si no vol?

— Tiraré per justicia.

— ¿Y si la justicia li dona rahó a n'ella?

— Mataré al jutge.

— ¿Y si, deprés de mort el jutge ella encara no't vol?

— La mataré a n'ella.

— ¿Y després?

— Me mataré jo.

— ¡Sí que t'ho prens a la valenta.

— Es qu'estich desesperat... Si no torno ab la dòna, me moriré.

— ¡Pobre colom ignocent, ferit de mal d'amor!

— No te'n burlis, Pepis.

— ¡Y no me'n haig de burlar! ¡Sembla mentida que siguis tan poch home! Abans de rebaxarte per una dòna que t'ha despreciat, valdría més que t'anessis a trencar el coll... ¿Que no ho comprens, home que se't posarà les calses?

— ¡Axò ho veurèm! El càs es que torni ab mi.

— Ja estich veyent que't perdrèm de company.

— ¡May de la vida, Pepis! El tornarme unir ab la dòna, no vol dir que m'hagi de donar de baxa dels Habitants de la lluna.

— Aleshores, no't refiis de que l'unió duri, per que si tu no't donas de baxa dels Habitants, se'n tornarà a donar ella del matrimoni.

— ¿Vols dir, Pepis?

— Tan segur com el fajol a Olot.

— Donchs aleshores sí que no sé què fer, per que sense la dòna no puch viure, y sense'ls companys tampoch.

— Veuràs, la teva dòna no dexa pas de saber que no som els companys sols els qu'armem gresques a les nits.

— Podé'sí que tens rahó... Y sobretot, ab lo gelosa qu'es la Carme. —

Dit axò, va posarse a rumiar en Barrabola... Y en Pepis, per la seva banda, va abaxar els ulls, fixantlos en l'esquerda d'un rejol, com si esperés veuren sortir la solució del problema que tant encaparrava al seu amich.

De sobte, l'un y l'altre varen axeribirse, sentint els truchs acompas-

sats que, desde l'escala, anunciavan la vinguda d'en Terratrèmol.

— Muxoni, — va dir en veu baxa en Barrabola, fent l'acció de cloures els llavis ab el dit pols y l'índex de la mà dreta.

— Veurèm, — va amenassar en Pepis.

— ¡Per amor de Deu! — va insistir l'un.

— Cumpliré com amich, — va recalcar l'altre.

— ¿De què's tracta, si's pot saber? — va dir entrant el monumental Terratrèmol, bo y apuntalant el capset de la crossa a tres pams dels dos amichs, y plantantshi ell d'un sol bot.

Y en Pepis, sense fer cas de les mirades suplicants d'en Barrabola, va descobrir en dues paraules el secret, del qu'en Terratrèmol va mostrarse indignat y escruxit... tan indignat y tan escruxit, que, prenent l'ayre solemnial d'un pare que maleheix a un fill dolent, va dir ab veu fosca:

— Si fas axò, no'm miris may més la cara. —

Y's va asseure magestuós, cridant

a n'en Fidel que li portés un doble.

No havían passat tres minuts quan va arribar en Fresques, y ¡vatúa l'hereu! també va trobarho molt mal fet allò de qu'en Barrabola volgués ajuntarse de nou ab la costella...

— Crèume a mi, que't vuy be... Ab dònes no's va enlloch... Son l'entrebanch més gròs per un home.

— Y donchs, ¿per què estàs ab la teva tu?

— Ja no hi estaré més, per que avuy he decidit separarmen.

— ¡Axò son homes! — va esclafir en Terratrèmol.

— ¡Vínga una encaxada! — va exclamar en Fidel, qu'acabava d'abocar cafè al Cedassayre, entrat de totjust.

Però en Fresques, una mica concirós, va ayguali l'entusiasme que la seva decisió havía sotsllevat entre'ls concurrents.

— Oh, ¡vatúa l'hereu! es que no sé si desdirmen ara, devant del mal exemple d'aquest. —

Sentir axò'ls companys y dirigirse tots a n'en Barrabola pera dissuadirlo del seu propòsit, va ser tot hu.

L'un li parlava suplicant, l'altre prenía una actitut tràgica, el de més enllà feya ús del ridícol.

— No siguis axís, home. Mal no sigui sinó per salvar a n'en Fresques, t'has de sacrificar.

— Dexèulo fer, que de les seves pells se'n faràn les tiretes... Ja ho sentirèm a dir...

— ¡Anyorar a là dòna! ¡Pobre angelet! —

Y ¡vínguen comentaris!... Y en Barrabola ¡vínga callar! Estava avergonyit, confós, no sabent com ferho pera sortir d'aquell mal pas... Hauría volgut fondres y fondre d'una mirada a n'en Fresques, a qui interiorment donava la culpa de tot. Per axò, axecantse sobtadament, va tirarli a la cara aquestes senzilles paraules:

— ¿Que'm necessita a mi per fer lo que li acomodi? ¿Que'm va necessitar per ventura quan va aparedar les obertures de ca'n Llansa?... Si aleshores no hagués mort el gos, ara s'hi podría aconsellar.

— ¡Axò no m'ho dirías al carrer! — va cridar indignantse en Fresques. Y sòrt qu'en Pepis y'l Cedassay-

re'l varen detenir, sinó ¡vatúa l'hereu! prou hauría fet un *exemplar*, per que allò de que li retrayessin lo de ca'n Llansa, ho considerava com un insult dels més forts. Justament se tractava d'una feta que li tacava l'honor professional y a la vegada removía tots els seus dintres ab les fiblades del remordiment.

Y no dexava de tenir rahó l'home... Tots hauríam fet lo mateix al seu lloch... Figurèus qu'en Llansa era un granayre que, després d'una vida de treball, havía arreconat una fortuneta, ab la que va volerse fer una casa als afores de Planells. Però, un cop axecades les parets mestres, se va adonar de que no tenía prous cabals pera acabar l'edifici y va haver de sospendre les obres, encarregant a n'en Fresques qu'aparedés les obertures. Y en Fresques va complir l'encàrrech ab tota conciencia, comensant de bon matí per la porta forana y dexant llestos al mitx día'ls balcons del segon pis. Però, vèus aquí qu'axís que donava'l darrer cop de paleta ¡vatúa l'hereu! va sentir la veu de la seva dòna que'l cridava. Y aleshores se va adonar de

que s'havía aparedat de part de dins.

Fins aquí, la cosa no tenía cap importancia, per que ni ell ni la seva dòna l'havían d'esbombar per Planells... El mal va ser que la seva dòna havía fet seguir el gos; y'l gos, sentint la veu del seu amo y no veyentlo, va posarse a lladrar desesperadament; y entre'ls seus lladruchs y'ls crits de la dòna, varen despertar la curiositat d'alguns baylets que feyan pedrades per allí aprop; y al sortir tot confós en Fresques, després d'esbotzar la porta, va ser rebut per un gran aldarull de rialles; y, indignat contra la seva dòna y contra'l gos que l'havían compromès, va esbravar la seva ira a les costelles de l'ignocenta bestiola, dexantla morta y estassada a cops de cayrut; y al endemà tot Planells anava plè de la feta y fins el setmanari carlí, *El Reducto,* va publicarne un solt a la secció de *variedades.*

Lo que va cremarse en Fresques, no tenía fi ni compte... ¡Dexèus d'un escàndol com aquell!... En més de dos anys, no va poder sentir parlar d'en Llansa que no se'n trobés tot

regirat. Y encara ara, que ja n'havían passat aprop de sis, el retret de tot allò l'encalabrinava de tal manera, que li hauría fet fer qualsevol follía. Per axò, si be en Pepis y'l Cedassayre'l varen sotjogar, no varen poder impedir que digués tres vegades *calsasses* a n'en Barrabola.

— ¡Calsasses! ¡calsasses! ¡calsasses! —

Després, va redressarse magestuós, va extendre'l bras y va afegir tot formal:

— Y ara ¡may més amichs! —

Y l'un y l'altre varen romandre sorruts. Però, matinada enllà, després d'haver anat a cantar un *xotis de sàtira* sota la finestra d'una criada qu'havía despreciat l'amor d'en Terratrèmol, en Pepis, afalagant a n'en Fresques ab elogis de la seva veu de tenor y vantant molt a n'en Barrabola la seva de baríton, va conseguir que fessin les paus, convidantlos a derrera hora a beure junts un canet de cervesa al Cafè de l'*Ensopegada*.

Y tan contents varen estarne tots dos de tornar a ser amichs, que ja tota la colla era a joch y encara

ells corrían de brasset per Planells, entonant a duo'l xotis de la criada.

Marieta vanitosa,
per les plasses y cantons,
no surtis a la finestra
que ets la *risa* dels minyons.
Volta d'aquí,
volta d'allà,
desgraciat el que t'haurà;
¡sí!

Ja les estrelles se fonían, quan varen encaxar pera anar cada hu a casa seva.

— Vaja, adeu, Barrabola.

— Adeu, Fresques... Y lo qu'hagi estat, hagi estat.

— No hi tornaràs ¿eh? ab la Carme...

— Me sembla que nó.

— Donchs, axís, demà seré dels teus.—

Y's varen dexar, més amichs de lo qu'ho eran a les nou del vespre.

VII

De les tristeses d'en Barrabola y de lo que li va passar al cementiri de Planells.

Ja ho havía dit que no hi tornaría ab la Carme... Y lo promès, promès... Y'ls homes han de ser homes... Y l'home que no es home, no es ningú... ¡Y ben nèt que sí!

¡Prou, prou!... De rahons, moltes, però'l rau-rau del cor ningú li treya... Era un rau-rau perfidiós, que de nits li llevava'l sòn y de díes la gana, tenintlo sempre nerviós y agitat... Se'l veya córrer per la vila ab el barret al clatell, no adonantse de ningú, xiulant de baix en baix tonades tristes ò mormolant tot sol com si s'hagués tornat tarumba.

L'argentería, regentada per l'aprenent, anava de mal borràs... Els parroquians ne fugían com d'un cau de pestilencia... Y va arribar un día, que pera poder pagar el deute que havía fet al hostal, va haverse de vendre a cap preu algunes joyes.

Cabalment quan venía de vèndreles va trobar a n'en Fresques, qu'anava tot content ab el cabàs de les eynes a coll, cosa que va estranyarlo bon xich.

— Y donchs, ¿que treballas ara?

— Sí, noy, per forsa.

— ¿De quant ensà?

— Avuy comenso. Sense la dòna s'ha d'espabilar un... Ja veuràs: ara no tinch qui m'ho guanyi. Emprò, axò sí, estich com el peix a l'aygua ¡vatua l'hereu!... Déxat d'un sach de verí com la meva dòna.

— Y ¿no l'has anyorada gens?

— Axò sí que nó. Més m'estimo treballar y viure sol, que no pas matar l'aranya y viure ab aquella mala arna.

—Vatja, que sigui la enhorabona.

— S'estima, noy... Y ara, fins al vespre. —

Y l'un trist com un mort y l'altre

alegre com una engingolada d'esquellerinchs, varen tirar cada hu per la seva banda. En Fresques, ab tot y la pesantor de la seva còrpora, caminava picat y lleuger; en Barrabola, ab tot y la seva magror, caminava pausat, ab la testa baxa, com si'l pes del seu nas de tarota l'hi fes acotar. Però no era pas el del nas el pes que l'atuhía, sinó'l de les seves reflexions..... Y era tant lo abstret qu'anava, que's va trobar fòra vila sènse donarsen compte... Guaytava a terra y no veya rès més enllà del rotllo d'acció dels seus peus. Y encara molts cops, un tel de llàgrimes li enterbolía la vista y aleshores, encara que s'hagués trobat davant de un avench, no hauría reculat per que no l'hauría vist... ¡La dòna! ¡la dòna!... Li feya molta falta la dòna.

Sobtadament, va trobarse sense terra ferma pera assèurehi el peu, però l'acció ja era feta y'l balans del còs va ferlo tamborellar endevant... Per fortuna, el dipòsit d'aygua hont va caure no era més que a mitx, y ab la remullada sola's va sortir del pas.

Y encara va ser una sòrt que caygués, per que la matexa cayguda va

axeribirlo, posantlo una mica a tò.

Una mica no més, per que del tot, no s'hi posaría may si no tornava a ajuntarse ab la dòna... Y com que la dignitat el privava de ferho, vèusel aquí desgraciat per tota la vida... ¡La dòna! ¡la dòna!... ¡Li feya molta falta la dòna!...

— Per viure axís, valdría més morirse d'una vegada; — va acabar per dirse.

Y un mal intent li va creuar per la testa... Y, com un estadant que va a inspeccionar la casa hont ha d'anar a viure, va dirigir els seus passos cap al cementiri, qu'axecava els seus xiprers y desmays cap a la esquerra, a poch més d'un tret de fona.

Quan hi va ser, va comensar a seguir els rengles de ninxos, reflexionant sobre lo estret que a dins se debía estar... «Ni dèu haverhi lloch per axamplar els dits» va reflexionar tot d'una... Y va aturarse davant d'una làpida que duya gravat el seu nom:

PROPIEDAD
DE
RAFAEL VILAR
Y
FAMILIA

¡Vès! ja hi tenía casa ell al cementiri... Casa y familia... Per que allí hi descansava la Llucia, la seva primera dòna.

— ¡Ay, Llucia! — va exclamar: — me sembla qu'aviat vindré a ferte companyía. —

Y va caure de genolls y va anar pera mastegar un pare-nostre. Però, per esforsos que va fer, no va conseguir recordarne un borrall. En cambi's va recordar d'una cansó tota trista ab la que havía calmat molt sovint les primeres anyoranses de la viudetat y's va posar a cantarla en veu baxa:

Desde el fatal momento
que te perdí ¡ay! esposa miiiiía
siento cruel tormento
que me ha robado
que me ha robado
la alegría...

La cansó era cansonera y l'ayre ab que la cantava en Barrabola encara la n'acabava de fer... Per que la veu sortía mandrosament de la gola del cantador, no arribant a surar del rondineig de les cigales que, a n'aquella hora esplendent del matí, s'afanyavan a cantar entre la ver-

dor dels xiprers del cementiri y la grisor dels olivets que s'hi ageyan al entorn.

El sol enlluhernava, lluhint en mitx d'un cel ras, sense un parrach de núvol... En tot el cementiri — un cementiri ab tot de jardinets, com els de Barcelona — no hi havía ningú més qu'en Rafel, les cigales, tres ò quatre pardals, mitja dotzena d'avespes, una munió de tàbechs, una papallona que volava de roser en roser, y un ardat de llagostes y pregadeus de rostoll que saltavan d'una banda a l'altra com si juguessin a juli ò a saltar y parar.

Y entre'l zumzeig de tantes ales d'insecte y el piular feble dels tres ò quatre pardals, el cant d'en Barrabola ressonava somort y cuydava fondres en la pesada sinfonía:

Ay, dulce amada esposa
en mi dolor ¡ay! me desespeeeeéro...
mi pecho hiel rebosa
lleno de angustia,
lleno de angustia,
y me muero...

Y'l cant s'afeblía... s'afeblía... Y semblava que fos de debò que s'anés morint en Barrabola... Y vèus aquí

que, de cop sobtat, al home va entrarli com una mena d'ensopiment... El sol, axecantse magestuós cap a la mitxdiada, li batía al cim del cap, entaforantli'ls seus raigs de foch clepsa endins, com si li volgués fiblar el such del cervell... Però, ab tot y la pesantor de la calda, ell seguía ferm al devant del ninxo de la seva primera dòna, com si ab el cant volgués resucitarla. Axò sí, a cada vers del cant, li crexía l'ensopiment de tal manera, que la veu se li abaxava sense ferhi esment y'ls ulls li feyan pampallugues y'l cap li esdevenía fexuch y se li balancejava com el d'aquelles tortugues que vènen per les fires.

Per fi, va ser tot ell que's va balancejar, y a la poca estona, el pes del cap va vèncer al del còs, y el còs va caure esternellat a terra.

Hi estava tan poch fet a tractarse ab el día, que la soleyada l'havía represès.

Ventura que l'enterramorts va entrar a la poca estona, se va adonar d'ell y'l va arrossegar a l'ombra, hont va conseguir retornarlo ab penes y fatichs.

Mes, tot aquell día va romandre com boig, aclaparat per una visió qu'havía tingut al moment de perdre conexensa y que desde aleshores el perseguía... ¡Oh, la torturadora visió!... Se li havía clavat al cervell y al cor ab tota la forsa d'un remordiment... La seva primera dòna li havía comparegut amortallada, demanantli compte dels disgustos que d'ell havía sofert en vida, dientli ab un gran crit qu'aquells disgustos eran els que l'havían morta y profetisantli pera abans de gayre la mort de la nova muller, qu'acabaría fonentse com ella de passió d'ànima.

VIII

De com el ser viu moltes vegades no vol dir rès.

En Bernat, el pare de la Carme, era un home molt viu. Petit y rodanxó, passava'ls díes assegut derrera'l banch, fent espardenyes y més espardenyes, posanthi la matexa atenció que si brodés. Però no calía fiarsen massa d'aquella atenció, per que per molta que n'esmersés en la tasca, n'hi sobrava prou pera enterarse de tot lo que passava al carrer. Anèm a dir que'l carrer era curt, però lo mateix tenía... Encara que hagués estat més llarch que un día d'angunia, ell hauría estat al corrent de la gent que passava,

de les entrades y sortides de tots els vehins, de les pastes que tirava a l'olla la Marieta del estanch, del sopar que feya la flequera, dels volts que donava'l fill del jutge fent l'os a la filla del batlle... Rès se li escapava a n'en Bernat. Per axò tots els que'l conexían deyan qu'era curt d'estatura però llarch de vista... Y l'home, quan sentía semblant alabansa, se'n trobava tot afalagat y pensava que sí, que tenían rahó els que tal deyan... Y es nèt que'n teníanl Lo qu'es el que volgués atraparlo a n'ell, ja calía que's calsés be y's tregués la sòn de les orelles.

Ab tot, feya alguns díes qu'era ell qui havía de trèuressela la sòn... Del matí al vespre se'l veya donar caparrades, treballant mandrosament, com si's sentís llassat per un reguitzell de nits de vetlla.

Y justament d'aquí li venía'l mal: d'haver passat totes aquelles nits sense aclucar els ulls, tement que en Barrabola volgués intentar una nova serenata... ¡Pobre Barrabola qu'ho hagués probat! Lo qu'es de una escaldada que li botllofés tota la còrpora, l'ase'm toch si hauría

pogut escaparsen. L'hi duya votada en Bernat. Y per axò cada nit, quan estava segur de que la Carme ja dormía, baxava a la rebotiga per la escala interior, encenía la llar, hi posava una olla plena d'aygua y se n'entornava al pis, posantse al aguayt derrera la finestra, esperant veure l'ombra d'en Barrabola y sentir un punteig de guitarra pera anar a cercar l'olla y abocar l'aygua bullenta al demunt del atrevit.

Però si ell vetllava, la Carme dormía de conill y no dexava pas de vigilarli les maniobres, pensant avisar d'una manera ò altra a n'en Barrabola, en cas de que'l vegés en perill... Separada d'ell, be; volerli mal, de cap manera.

Y axís anavan passant els díes, y en Barrabola no donava senyals de que al món fos... Y quan ja se n'havían descapdellat una quinzena, en Bernat va convèncers de que'l seu gendre ja n'havía tingut prou ab l'escàndol d'aquella nit de la serenata, y va dexar de vetllar. La que no'n va restar convensuda de que no hi tornés, va ser la Carme que, pensant ab el seu Rafel, no podía aclu-

car els ulls y cada nit passava llargues estones abocada a la finestra, sorprenentla molts cops allí les primeres lluhissors de l'auba y el concert dels galls cridant al sol. Y fins se'n sentía amargada la dòna d'aquell allunyament del seu marit... Li semblava un despreci insofrible...

Mes, una matinada, ja entrat l'octubre, va veure avensar desde'l cap del carrer la tossa d'un home y tota se'n va estremir... ¡Era ell! ¡ell mateix!..... El barret tirat enrera y el bandereig dels faldons del jaqué ho testimoniavan ab prou claretat...

¡Quín salt va ferli'l cor! Semblava qu'anés a esbotzarli'l pit... Per un instant, va restar esmaperduda... Y vèus aquí que, al anar pera tancar la finèstra, no va gosar, donant temps a n'en Rafel pera arribar al bell dessota y dirli ab veu trencada:

— No tanquis, Carmeta... T'ho prego, t'ho demano ab les llàgrimes als ulls... ¡Compadèixte de mi! —

La Carme no va respondre, però tampoch va tancar.

— Escólta, Carmeta..... He estat malalt... T'he anyorat molt... —

Axò ja va interessarla, obligantla

a treure tot el còs enfora pera preguntar ab emoció:

— Y ¿què has tingut? ¡Dígues!

— No ho sé... Va entrarme'l sol al cap... Diu que tot me va venir d'axò... Emprò jo estich que d'ahont va venirme, va ser del anyorament que'm consum.

— Y ¿quí t'aconduhía?

— L'aprenent.

— Ja't planyo.

— No gayre no'm planys... Ja tornarías ab mi si'm planyías.

— Tu t'ho has perdut axò.

— ¡Tórna a casa, Carmeta!...

— ¡May de la vida!... Ja me n'has donat prou de disgustos.

— El teu gènit te'ls ha donat... ¡Com que tot ho prens a la valenta!

— Senyal que t'estimo.

— ¿De debò, Carmeta?

— No... Vuy dir que t'estimava.

— ¿Y ara nó?

— Ara nó.

— ¿Ni una mica?

— ¡Ni una mica!

— Que sí...

— Que nó...

— ¡A que no ho juras!

— No haig de jurarte rès.

— Per que tens por de jurar fals.

— Axò sí que nó... M'he tornat molt diferenta ara.

— Donchs, axís ¡adeu per sempre!

— ¡Còm!... nó... ¡Atúrat!... ¿Què vols fer?

— Jo, rès... Ja ho farà'l disgust... Per que jo estich qu'aquest disgust me matarà.

— Prou que't distreuràn els amichs...

— No hi hà distracció que valgui... Si tu no tornas a casa, soch mort.

— Y si hi torno, soch morta.

— Te prometo que no't donaré un que sentir...

— Oh, es que no serías pas tu qui'm mataría.

— ¿Donchs quí?

— El pare. Sempre m'ho diu que abans de tornar ab tu m'esberlarà la clepsa d'un cop de pal.

— ¡Quín gènit!

— Ja té rahó, per xò, el pare.

— Lo que té es molt mal cor.

— ¡Pobre pare!

— ¡No me'l defensis!

— ¡Dret hi tinch!

— També'n tinch jo de demanar lo qu'es meu.

— T'haguessis portat be quan era hora.

— Ja m'hi portaré d'ara endavant.

— Es massa tart, ara.

— Nó que no ho es... Tórna ab mi y ho veuràs.

— ¡May més!

— ¡Míra que te'n penediràs!...

— Més me'n penediría si tornés ab tu.

— ¿Es dir que no hi ha remey?

— ¡Nó!

— Donchs, tiraré per justicia.

— Tu mateix.

— Adeu.

— Adeu. —

Y en Barrabola va tirar carrer amunt y la Carme va tancar la finestra. Però al cap d'un moment va tornarla a obrir, y en Barrabola, sentint el grinyol de les frontisses, va recular unes passes.

— ¿Que'm cridavas, Carmeta?

— Sí, — va fer la dòna. Y ab ayre de llàstima, va ajustar:

— *Cúydat* be, ¿sents?

— ¡Vés a la...! —

No va poder acabar la frase en Rafel, per que en Bernat, despertat de un surt pel grinyol de la finestra, va

obrir sobtadament la de la seva cambra y va cridar:

— ¿Quí hi hà aquí? —

Mes ningú va respondre. En Rafel, lleuger com un gat, havía tingut temps d'amagarse... Justament sota la finestra de la seva dòna n'hi havía una de rexada que venía gayrebé a peu pla y feya prou buyt a la paret pera que'l còs d'en Barrabola podés dissimularshi. Y allí, tot quiet, arrapat als barrots, va estarhi llarga estona, mentres la Carmeta, entrant ab faldillots a l'habitació del seu pare, li preguntava de què se les havía.

— De rès,— va respondre en Bernat.

— Ja no s'ho val l'espant que he tingut... ¡Tan ben agafat que tenía'l sòn!

— Oh, es que'm semblava qu'havía sentit aquell brètol.

— Ho debeu haver somiat.

— Podé'sí...

— Ben segur, home...

— Es qu'es molt atrevit aquell. Y a mi ningú me la fa...

— ¡Càl... Jo no crech pas que gosi tornar, desprès de les que li vareu dir l'altre día.

— Podé'nó.

— Vatja, bona nit, pare.

— Bona nit... —

Y l'home va tornarsen a geure...

En Barrabola, endevinantho, va probar d'enfilarse rexa amunt... Y quan la Carme, ab gran compte, va tornar a obrir la finestra, va haver de reprimir un crit de sorpresa, al trobarse la cara a dos pams de la del seu marit, que se la contemplava suplicant.

— ¡Vésten! ¡fúig!... Si'l pare t'axarpés...

— No'm treguis, Carmeta... Enrahonèm una mica...

— Nó, no pot ser...

— Sí que pot ser... ¿M'estimas?

— Sí... Però vésten...

— ¿De debò m'estimas?

— Te dich que sí.

— Donchs, tórna a casa...

— No pot ser...

— Axís, dígas que no m'estimas.

— No ho merexes pas gayre...

— Perdónam, Carmeta...

— Sí... ja't perdono... Y ara, vésten...

— Enrahonèm una mica més...

— De cap manera..... Has estat

malalt y l'ayre de la nit pot empitjorarte...

— ¡Axò ray!... —

Y, encamallantse al antpit de la finestra, en Barrabola va escórrers suaument cap a dintre.

IX

UNES RAHONS MATRIMONIALS, UN CEDASSAYRE CEDASSER, UNA DISCUSSIÓ, Y UNA SERENATA INTERROMPUDA.

La revendería d'en Requena anava una mica de cap per avall. L'home feya la joventut, y la seva dòna's morfonía, com se morfonían la d'en Fresques y la del Cedassayre y les de tots els *habitants* casats.

— ¡Aquets companys t'han de perdre! — solía dir ella.

— *¡Quíta, mujer! Déjame en paz,*— replicava ell.

— Es que'ls teus companys ens han robat la nostra.

— *El hombre debe expansionarse.*

— Ara mateix te serà hora. ¡Vell y boig!

— *¡Pauleta!... ¡No insultes!*

— No me'n donguis motius... La botiga va malament.

— *Y ¿tengo yo la culpa?*

— Sí que la tens, per que no tancas may y tot va de *riba-revuelta*. Ets un mal pare, un mal marit y un mal ciutadà.

— *¡Pauleta!...*

— ¿Què?.. ¿Què vols dir?

— *¡Míra, Pauleta!...*

— ¿Què faràs? ¿Què?... No més faltaría axò: que'm peguessis.

— *Yo no digo tanto.*

— Empró m'amenassas.

— *No es eso, mujer... Es que con tus insultos se me sube la sangre a la cabeza...*

— A mi ja no m'hi puja per que me l'has recremada a disgustos... ¡Ay, Senyor! ¡quí m'ho havía de dir qu'a les seves velleses el meu home's tornaría el *verdugo* de la familia!... ¡Tan pacífich y reposat que era!... Tant com estimava'ls fills abans...

— *También les quiero ahora, mujer...*

— Si'ls estimessis, no farías lo que fas. Vès si està be qu'un home que ja podría ser avi, corri la *tuna* com ho fas tu...

— *¡Y dale con tus trece!*

— No fossis tan perdut...

— *Si eso no es ser perdido... El hombre...*

— Ja sé què vols dir: *debe expansionarse...* Y la dòna treballar per l'home... Te la dèu haver ensenyada en Fresques aquesta doctrina...

— *Peró, mujer...*

— No hi hà *mujer* qu'hi valgui... En Fresques ne té la culpa de tot axò... Empro véstel escoltant, que ja la pujaràs ben dreta la paret...

— *Te digo que Frescas es un buen chico.*

— Sinó que no'n fa.

— *Cualquier santo haría lo que él con una mujer como la suya.*

— ¡Critícala, encara!

— *Si es un basilisco, mujer.*

— Una *màrtira* hauríes de dir.

— *¡Dios me libre de ella!*

— Aquestes son les bones.. ¡Que esgarrapin!

— *Imítala, si te parece.*

— Encara no som allà hont anem.

— *¡Me gustaría!*

— Oh, prou... com que lo que vols es fer com en Fresques per poguer fer més el perdut... ¡Ay, Senyor! Me l'han ben cambiat a n'aquest home!—

Y la Paula plorava... plorava amargament, y en Requena, sentint també que se li trencava'l cor, fugía de casa y no s'hi acostava d'un reguitzell d'hores... Y axò passava cada día, y molts díes dues vegades... Y la salut d'en Requena se'n ressentía de mala manera, fins al punt de que anava perdent carns y tornantse ullerós y macilent... tan macilent y tan ullerós, que tots els companys se'n varen adonar y fins n'hi varen fer broma... Però'l que més va ferirlo, va ser el Cedassayre, que li duya votada de molt temps.

— ¡Quín carrabiner, que's dexa acoquinar per la dòna!... ¿Què s'ha fet d'aquell Requena que no dexava blexar als contrabandistes?... Haguessis de venirhi ara a pèndrem el *fardo* que'm vares pendre aquella nit...

— *Esas son historias pasadas*...

— Sí, sí... Vés dient... El cas es qu'ara la dòna't domina...

— *¡Quiá!*

— Com que no ho sabessim...

— *Pues precisamente no es mi mujer la que me tiene así, delgadito como un espárrago.*

— ¿Donchs quí, si's pot saber?

— *No se puede.*

— ¡Confítatho!

— *Yo me entiendo.* —

Al dir axò, va fer una guinyada a n'en Pepis, un'altra a n'en Barrabola, un'altra a n'en Fresques, y's va despedir de la companyía *hasta la madrugada*.

— ¡El seguexo!— va dir el Cedassayre de baix en baix.

— Mal fet;—va obgectar en Pepis. — Quan ell no diu ahont và, senyal que no li convé que ho sapiguem. Donchs, respectèmli la voluntat.

— Sí senyor, té rahó en Pepis; — va afegir en Barrabola, que d'alguns díes enså també solía despedirse dels companys a les primeres hores de la nit y no s'hi ajuntava fins a la de despedirse pera anarsen cada hu a casa seva.

— Axò de fer les coses en secret, no es ser company, — va insistir el Cedassayre.— Y si en Requena ò en

Barrabola tenen alguna gangueta, no hi hà per que amagarne la satisfacció als companys.

— Ah, noy, ab aquestes coses, cada hu va a la seva. Jo, dels meus actes secrets, no'n tinch de donar satisfacció a ningú. Cada hu que s'espavili.

— El cas es que les serenates se'n ressenten... Y vès si es lo qu'era la banda de guitarres y bandurries.

— Axò ja es tacar l'honor artístich y tacarlo sense rahó, per que no'm podràs citar una sola nit d'ensaig que jo no hagi comparegut a la llista, ni una nit de serenata que hagi dexat d'ocupar el meu lloch.

— ¡Es veritat! El xicot compleix; —va afirmar en Terratrèmol donant un cop de crossa a terra.

— Trobo que sí; — va reçalcar en Fidel.

— Té rahó en Barrabola;— va fallar en Fresques.

— No hi hà retop;— va confirmar en Pepis.

— Lo que hi hà — va acabar per dir en Barrabola, — es que aquest no'n té prou ab ser Cedassayre, sinó que vol ser cedasser y tot.

— ¿Veus? ara ets tu que'm tacas l'honor professional.

— Donchs, ¿per què t'agradan tant les cedasseríes?

— Axò es fals. Lo que trobo es que'l fer les coses en secret, no es ser company.

— Be, vatja, val més no ferne cas de les teves ximpleríes... Adeussiau, noys... Fins a l'hora de la retreta...

— ¡Ah, mano! ¡Ho sabés la Carme axò! — va dirli bromejant en Pepis. Y va afegir tot seriós: — Ben segur que't treuría'ls ulls, encara qu'estigueu separats. —

Però en Barrabola ja devallava la escala y, rient tot sol dels supòsits dels companys, emprenía carrer amunt, pera trencar després a l'esquerra, girantse de tant en tant pera vigilar que no'l seguissin, y anant a raure, després d'una pila de giragonses, a sota la finestra de la Carme. Un cop va serhi, va fer un xiulet suau y va comensar a enfilarse per la rexa. Y quan va arribar al cap d'amunt, la finestra's va obrir ab gran compte y va ressonar en la nit el soroll d'un petó.

Mentrestant els companys, a la

sala de cafè, comentavan alegrement aquelles escapades d'en Barrabola y sobretot la d'en Requena.

— Podé'sí qu'a les seves velleses se desencaminarà; — deya en Pepis.

— Se coneix que no l'has conegut de jove; — afirmava en Fresques, convensut de que no calumniava al seu amich més íntim.

— Y cà, home... Prou que se li veu que sempre ha estat un tros de pa; — deya en Fidel.

— Sí, sí, anèu dient vosaltres..... ¡Sabessiu les coses que jo'n sé d'en Requena!...

— ¡Y què has de saber, tu! — cridava'l Cedassayre. — Lo qu'ell t'ha contat sabs... Y lo qu'ell conta no son més que boles...

— Axò es faltar a un company. Y podé'no li dirías a la cara lo que dius al seu derrera.

— ¡No li hauría de dir!

— ¡Llengua!

— Demà ho veurèm.

— Prou qu'ho podrèm veure a la matinada.

— Si compareix.

— ¡No ha de comparèxer! ¿Te

pensas qu'es tan informal com tu?...

— ¿A qui diràs informal?

— Vaja, noys, calma;—va saltar en Pepis, veyent que la discussió prenía mal ayre. Y per probar d'esbargirlo, va proposar que s'anés a fer una modesta serenata.

— Ja està dit.

— Ja està dit.

— ¿Quí portarà l'armonium, no haventhi en Requena pera ajudar a n'en Fresques?

— No n'hi haurà: avuy farèm serenata a veus soles. Y tot lo més, jo agafaré una guitarra y'l Cedassayre'l contrabaix.

— Però ¿a quí obsequiarem?

— ¡A la Marieta! — va tronar en Terratrèmol.

— ¿Ab el xotis de sàtira?

— Nó, avuy hem de cantarli la habanera de la *xinita*.

— ¡Massa trista!...

— No hi fa rès... A veure si axís se commourà.

— ¿Sómhi, donchs?

— Sómhi. —

Y varen llensarse tots al carrer, y al cap de mitx quart, sota la finestra de la cambra hont dormía la Marie-

ta a la casa hont servía, ja se les heyan ab el sereno y un municipal, que'ls exigían la presentació de permís pera cantar.

— ¡No'n necessitem ni n'hem necessitat may! — deya en Terratrèmol, treyent foch pels ulls.

— Donchs, ara hi hà batlle nou y no vol dexar cantar sense permís;— remugava'l sereno.

— Ja s'hi acostumarà.

— *El primero que cante, ¡al cuartelillo!* — amenassava'l municipal.

— Vaja prou, — va concloure en Pepis: — ¡A la una, a les dues!...

Ay chinita pronuncia el ¡sí!
¡ay chinita por compasión!
¡ay chinita, chinita, chinita!
no me partas el corazón.
Chinita mía,
vén y verás,
como en mis brazos
feliz serás...
¡fe-liz... se-raaás!

— La veritat es que ho xafan be ¿fa tu? — va preguntar el sereno al final de la estrofa.

— *Eso sí que no hay por que negarlo;* — va observar el municipal.

Y l'un y l'altre varen restar embadalits fins al final de la cansó, en

que unes veus de ¡foch! varen trencàlshi l'encís.

Però aleshores va plegar la serenata, per que'ls *habitants*, al sentir les veus, varen dexar tot seguit la tasca artística, pera dirigirse corrent a treure les bombes, guiats per en Fresques, qu'era bomber.

Y primer varen ser ells al lloch del sinistre, que no pas el sereno y el municipal.

X

De com en Pepis Calau va ferse seu al batlle y de com el batlle va ser nomenat president honorari dels «Habitants de la lluna.»

Eran tres quarts de dotze del matí quan en Pepis sortía de casa. Anava tot seriós, ab l'ample barret més entregirat que de costum y ab l'ayre d'un home que va a cumplir una missió important.

Y ben cert que ho era la que duya. Cabalment anava a veure al batlle nou, pera parlarli d'allò dels permisos de cantar. Havía sabut que'l batlle volía cridarlo a comptes, y ell no hi passava. Y per axò havía

decidit anarne a demanar, segant axís l'aventatge a la primera autoritat de la vila.

Resolt a fer d'acusador en lloch de resignarse a ser acusat, va entrar ab altivesa a la casa del comú.

— ¿El senyor batlle?

— No hi es. Els díes de mercat té feyna a la botiga.

— ¡Va be! —

Y va dirigirse a la botiga del batlle, situada al bell costat de la revendería d'en Requena... Era una botiga de llauner tota plena de lluhissors metàliques. Les olles de llauna, els cantis de llauna, les tapadores de llauna, totes les peses de llauna apilades a dreta y esquerra y penjades a rengles de les vigues del sostre, cantavan una sinfonía de tons esbojarrats y enlluhernadors.

— ¿El senyor batlle?

— No hi es.

— Sembla un ministre aquest home. En lloch se'l pot veure.

— ¿Què diu què?

— ¿Que ahont el podría trobar?

— A la parada. —

Donchs, ¡cap a la parada s'ha dit! Allà sí que n'era de forta la sinfo-

nía de llum. El sol batía de plè al demunt de les olles, que feyan la rateta als plats-giradors; els plats giradors, ferits també per l'astre, la feyan a les olles; els raigs exits d'un canti, se barallavan ab els que llensava una galleda; els de la galleda topavan de rebotintes ab els d'un feix de ratlladors que formava com una toya de diamants encesos; y olles y plats-giradors y cantis y ratlladors y galledes, estremintse al buf del ayre, dansavan entre un deliri de claretats encegadores...

—¿El senyor batlle?

—¡Ola, noy!... Pòsat el barret.

—Ab el seu permís...—

Y, fent una reverencia, en Pepis, qu'acabava de descobrirse, se va cobrir de nou.

El batlle era un home gras y roig y menut. Duya brusa llarga, se dexava bigoti y pèra, qu'eran d'un blanch grogós, y's bellugava pesadament, fòra quan se tractava de despatxar.

—Y donchs, ¿què hi hà de nou?—va preguntar a n'en Pepis.

— Voldría que'm concedís cinch minuts d'audiencia per exposarli

atentament una quexa relacionada ab el servey d'ordre públich. —

Ni la més lleugera sospita de rialla traía la formalitat d'en Pepis, que havía près una actitut digna y còmicament respectuosa.

— ¿Vols qu'anem a beure un glop y axís podrèm parlar tranquilament? — va proposar el batlle, enternit per les bones maneres d'en Pepis.

— Com vulgui'l senyor batlle.

— Espérat, donchs, qu'iré a posarme'l gech, per ferte una mica de costat.

— ¡Cà, home! El senyor batlle tant ho es ab gech com ab brusa. No s'ha de mirar el vestit.

— Ab axò tens rahó...

— ¡Y sí, home!

— Vatja donchs, anèm. —

Y, tot orgullós de que'l vegessin anar en companyía del hereu Calau, el batlle va encarregar la parada al aprenent y va dirigirse ab en Pepis al Cafè del *Recreo*, qu'obría les seves portes a una banda del mercat. Però, al vèurel plè de gent, en Pepis va tenir una pensada:

— Veurà, senyor batlle, si m'ho permet, el convidaré jo... Aquí no

hi estaríam be per tractar de lo que hem de tractar.

—Anèm allà hont vulguis; però, ab axò de convidar tu, no m'hi confronto... Y si'm vols fer un favor, no m'ho diguis més axò de senyor batlle... Dígam Xico y tràctam de vos, com sempre. Ja sé qu'ets demòcrata, y tu també sabs que jo'n soch.

—Es que jo no vinch a parlar a n'en Xico, sinó al senyor batlle.

—Be, tant li fa.

—De cap manera.

—¡Sí, home!

—¡Oh, cà!

—Donchs, tu mateix.—

Articulejant per aquest istil, s'havían apartat del Cafè del *Recreo* y enfilavan ja'l carrer hont tenían el domicili social els *Habitants de la lluna*. Y veusaquí que, sense adonarsen, la primera autoritat de Planells va trobarse a la poca estona assegut en una de les otomanes de la sala de juntes, al costat d'en Pepis y davant d'una tauleta de marbre.

—¿Què vol pendre?

—Lo que prenguis tu.

—¿Cervesa?

—Vínga cervesa.

— ¡Fidel! Cervesa pel senyor batlle y per mi. —

En Fidel, qu'era a la cuyna enllestint el dinar per ell y'l seu fill, va fer un bot de sorpresa y va córrer a servir lo que li demanavan, fent grans acataments a n'en Xico y sentint un impuls d'aprofitar la ocasió pera demanarli aument de sou en el càrrech de nunci de la vila. Però, va dexarho per un'altra ocasió, al veure l'interès ab qu'en Pepis entaulava conversa ab el vell llauner.

—Endemés sí, senyor batlle, tinch de comunicarli atentament una quexa. Hi hà un indivíduu del còs de municipals que no té gayres principis y anit volía dur a tots els *habitants* al *violón,* com si fossim uns facinerosos. Y axò està molt mal fet, per que'ls habitants no'ns fiquem ab ningú.

— Be, entenèmnos —va interrompre'l llauner, sentintse autoritat: — es que'ls municipals y serenos tenen ordres meves.

— ¡No hi hà rès que dir! Les ordres del batlle son sagrades per els *habitants.* Lo únich que volem es que se'ns trasmetin ab cortesía. Y

axò es lo que no va fer el municipal.

— El faré amonestar pel quefe del *cuerpo*.

— Ja li serà difícil, per que justament era ell mateix... Y axò es lo que més va indignarnos. Per que si ell, qu'es el quefe, té tan mala criansa, ¿què faràn els cinch individuus que forman el còs?

— ¡El suspendré de sou per un mes! — va exclamar indignat en Xico: — ¿hont iríam a parar si'l que ha de donar llum, dona fum? —

Però en Pepis, sentint de sobte una mena de remordiment, va intercedir en favor del acusat.

— Nó, senyor batlle; ab una petita amonestació n'hi haurà prou per aquesta vegada... Es un pare de familia, y axò s'ha de mirar... Ell va portarse malament, tractant ab massa desconsideració una colla de ciutadans pacífichs, però axò no vol dir que la seva dòna y els seus fills n'hagin de tocar les encarregades. Jo mateix, qu'he formulat la quexa, soch el primer en demanarli perdó per l'interessat.

— ¡D'axò se'n diu noblesa de sen-

timents! — va cridar en Xico, retenintse les llàgrimes.

Y en Pepis, comprenent que ja'l tenía a punt d'admetlla, va comensar a pledejar la causa dels *habitants* en el sentit de que se'ls dispensés de permís pera dedicarse a les seves aficions filarmòniques.

— Veurà, senyor batlle, al cap d'avall els *habitants* fem grans serveys a la població... Anit mateix, si no haguessim estat nosaltres, que varem acudir primer que ningú a apagar el foch de ca'n Verneda, tot Planells hauría cremat, per que allò era un infern. Feya horror de veure. Però nosaltres varem córrer a treure les bombes y, guiats per en Fresques, varem dominar el foch en mitj'hora escassa... Y lo mateix va succehir fa sis mesos ab el foch de ca'n Terrades, y lo mateix succehirà sempre. Per que, encara que'ns trobem engrescats en una serenata de compromís, si hi hà una necessitat a la vila, dexem els instruments al vocal de torn y correm com un sol home a donar auxili al que l'ha de menester..... Y axò no es pagat ab diners, senyor batlle... No cal més que fer una

mica de memoria per ferse càrrech del be qu'ha fet la organisació dels *habitants*... Un any enrera, cada nit hi havía *robos*... Donchs, gracies a nosaltres, que al primer crit de lladres ens posavam en moviment, varen poderse axarpar els saquejadors de corrals y esbotzadors de pisos y, míri, oli en un llum: tots els delinqüents, un cop purgat el delicte, han desaparegut de Planells...

— Axò sí qu'es una rahó.

—¡Ja ho crech! ¡Vès si n'hi ha hagut may més cap de *robo!*... Y es que tots els lladres saben que hi hà qui vetlla, veliaquí.

— Oy, qu'es ben cert.

— Tan cert, que jo estich que, mentres els *habitants* subsistexin, podría suprimirse la vigilancia nocturna.

— Podé'sí, ¡veyas!

— Donchs, lo que cal, es que no se'ns posin trabes, fentnos demanar permisos que no poden servir per altra cosa que per entrebancar les nostres lícites expansions..... Nosaltres, cantant y fent gresca, no fem mal a ningú y fem be a la població

en pès, que pot dormir descansada, sense por de lladres ni de foch... Y axò es molt d'agrahir, senyor batlle.

— Es veritat; emprò, ¿què us costaría de demanar permís?

— Rès, ja ho sé... Lo que hi hà es que no hi pensem ab aquestes coses... Prou mals de cap ens dona la organisació dels nostres divertiments...

— ¡Axò ray!... Ja ho arreglaré..... Us faré un permís per sempre.—

Al sentir axò, en Pepis va axecarse ab ayre commogut y va estrènyer les mans del batlle en doble encaxada.

— Aquest acte'l fa merexedor del agrahiment de tots els *habitants*..... Y mentres espero la ocasió de manifestarli el de tota la colla, rèbi la expressió del meu. ¡D'axò se'n diuen autoritats!

— ¡Gracies, noy! — va replicar tot confós en Xico.

Y axecantse aleshores ell, va demanar a n'en Pepis que li ensenyés el local, del que va fer els més complerts elogis, afirmant que la sala de juntes hont acabavan de pendre la cervesa, tenía un ayre molt més se-

nyor que la de sessions de ca'la vila.

Aquell día mateix a la tarde, va rebres al domicili dels *habitants* el permís pera fer tantes serenates com volguessin. Y'l senyor batlle, fins va tenir la pensada de castigar indirectament al quefe dels municipals, fentli dur el permís a n'ell mateix.

Y com que de noble a noble no hi va rès, abans de vuyt díes en Xico va ser obsequiat ab una serenata de les més sorolloses. Però, no va acabarse ab la serenata l'obsequi, sinó que al endemà, de la serenata, una comissió presidida per en Pepis va dur al batlle'l diploma de president honorari de la Societat... Era un diploma gros, caligrafiat per el mateix Pepis y per en Barrabola y emmarcat per el Cedassayre, que va fer en la motllura un treball admirable. Mirèu si tenía importancia tot plegat, que'l vidre sol costava cinch duros... Tothom qui ha vist allò n'ha restat esmaperdut. Y encara avuy día—ab tot y fer anys qu'en Xico es mort — no arriba un sol foraster a Planells, que no vagi a veure tan extraordinaria obra, de la que n'es dipositari l'hereu del difunt.

XI

Les nits dels «Habitants,» la expulsió d'en Requena, y les rahons d'en Terratrèmol a favor del culpable.

—¿Ja hi som tots?
—Sí.
— Donchs, cada hu a casa seva.—
Y al bell mitx del passeig, desprès de probar tots els socis ab llur presencia que a retirar tart no'ls guanyava ningú, se n'anavan a descansar... La llàstima era que molts se n'hi anavan cap-baxos y rumiosos, poch satisfets de les hores perdudes pera esperar la reglamentaria d'anar a joch.
Al istiu ¡encara! Les serenates que

armavan per dintre la població y les gresques qu'anavan a fer pels pobles del voltant, els ajudavan a tots a passar distretament les hores de fosca. Però, al hivern ja eran figues d'un altre paner; al hivern se feyan eternes aquelles hores... Per que, desde mitx octubre a Pasqua florida, no calía pas comptarhi ab rodar l'olla per aquells carrers, escombrats per les bufades del tramontanal. Y axò feya que, durant les nits fredes, tots els socis se dividissin en colles pera anar a matar l'estona en diferents caus arrecerats. Els més rebogents d'entre'ls joves, ab en Terratrèmol de capitost, solían anar a raure cada nit a n'algun cau de vici dels carrers més apartats, hont feyan broma rompent mobles y pisa; en Fresques y dos ò tres més del seu tarannar, s'entafuravan a la cambra de jòch del Cafè del Sol; el Cedassayre anava al pastador d'un seu amich flequer, hont, desprès de fer riure als fadrins ab alguna historia alegra, feya petar una bacayna al damunt del forn... Els únichs dels qui no se sabía'l joquiner, eran en Barrabola y en Requena. Y axò que,

fòra les nits d'ensaig ò de serenata, no havían dexat may de desaparèxer havent près cafè, pera no reunirse ab la colla fins a la matinada.

Però ¡es allò que diuen! per amagat que's fassi'l foch, sempre treu fum; y'l Cedassayre, malgrat la opinió d'en Pepis Calau, va ficarse al cap de descobrir el misteri, comensant per en Requena... Y un vespre va seguirlo, y a la matinada, després d'haver donat en Pepis la veu de «cada hu a casa seva,» ell va aturar un moment als companys pera demanàlshi la celebració urgent d'una junta general.

— ¿De què's tracta? — varen preguntarli.

— D'expulsar un traydor,—va respondre.

Y, gracies a la fosca, cap dels habitants va notar la rojor qu'encenía la cara d'en Barrabola, cregut de que la indirecta anava per ell.

Per axò al endemà, quan, en plena junta, va sentir acusar pel Cedassayre a n'en Requena, va sospirar ferm y fins va tenir la poca latxa de posarse al costat del acusador, que probava ab arguments irrefutables la

necessitat d'expulsar al delinqüent.

— Sí, companys, el ciutadà Requena ha mancat als estatuts... ¡Ha estat un Judes!... Per que ¿sabeu què feya ell, en lloch de retirar tart? ¡Llevarse dematí!... Jo, jo mateix, ahir vaig seguirli'ls passos..... A les dèu va sortir d'aquí, va fer una colla de giragonses per aquests carrers, y a un quart d'onze ja era a casa... La indignació que's va apoderar de mi, no tenía límit, emprò vaig pensar: «¿quí sab? podé's'ha descuydat alguna cosa...» Y vaig esperarlo que sortís... Y passa un quart, y no surt..... Y passa mitj'hora, y tampoch... Y passa una hora, y rès... *En fin, señores,* que'm vaig estar tota la nit prenent la serena, y fins a tres quarts de cinch de la matinada l'home no va sortir.

— ¡Axò es indigne! — va cridar en Barrabola.

— ¡Y mereix un escarment! — va afegir en Terratrèmol.

— Primer cal sentir al acusat; — va observar en Fresques.

— Tens rahó, company. —

Y en Pepis, trobant molt justa la observació, va donar un imperatiu

cop de campaneta pera fer callar a tothom, dirigint després la paraula al infelís Requena, qu'estava avergonyit y hauría volgut amagarse dèu canes sota terra.

— ¿Té alguna cosa per alegar en descàrrech seu, el ciutadà Requena? —

L'acusat va axecarse y, posantse la gorra, va mormolar foscament:

— *Ya... ya me iré... No se molesten... Veo que estoy de más aquí..... Dispensar, señores... No sirvo pa perdido ¡la verdad!... Soy padre de familia...*

— Té rahó, l'home;— va observar en Terratrèmol: — sent pare de familia, ja se'l pot perdonar.

— ¡May! — va cridar el Cedassayre. Y va afegir ab energía: — al qui manqui al reglament tant temps seguit com ell, ¡coll a terra!

— ¡Axò sí! Però, entench que la circunstancia de ser pare de familia, atenúa la falta. Y per axò estich que no se'l dèu expulsar.

— ¡Fòra!

— ¡Que calli'l sastre!

— ¡Que se'ls tregui a tots dos!

— ¡Al carrer! —

¡Gran esvalot! En Pepis vol posar ordre a cops de campana, y fa saltar el batall; el Cedassayre s'esgargamella disputant ab en Fresques, que defensa al seu amich; en Barrabola va d'una banda a l'altra procurant calmar a tothom y exaltantse ell; en Terratrèmol, al mitx de la sala, magestuós y imposant, aguanta'l xàfech, fins que, perdent la paciencia, dona cop de crossa y fa fer quietut ab un gran crit:

—¡Prou!—

Y quan els esvalotayres han callat, segueix en l'us de la paraula.

—Aquí no's tracta de defensar a un culpable, sinó d'alleugerirli la pena en gracia a les circunstancies atenuants. Y axò es lo que anava a proposar quan se m'ha interromput tan desconsideradament..... En Requena ha pecat contra'ls estatuts; donchs, en Requena té culpa, y en aquest concepte merexería la expulsió ignominiosa que proposava'l Cedassayre. ¡No hi hà rès que dir! Però en Requena es pare de familia, y axò ja fa que'l delicte no resulti tan gros; donchs, tampoch ha de serho la pena, y en aquest concepte jo proposo

que no se l'expulsi, sinó que se li demani atentament que's dongui de baxa...

— Axò està be; — observa en Fresques.

— No hi tinch rès que dir; — afegeix el Cedassayre.

Y en Requena, saludant ab molta finura, se retira cap a la porta tot mormolant:

— *Adiós, señores... Y dispensar... La familia... Los hijos... La esposa...*

— Perxò, tan amichs com abans ¿eh? — li crida en Pepis.

— *Sí, eso siempre... Los amigos son los amigos... Y si en algo puedo ser útil, mandar.* —

Dit axò, s'axeca'l coll de la americana, se cala la gorra fins a les orelles, se fica les mans a les butxaques de les calses, y devalla l'escala tot content, pensant ab l'alegría que donarà a la Paula quan li digui que s'ha donat de baxa dels Habitants de la lluna.

Mentrestant en Barrabola consulta'l rellotge, veu que tot just son les onze y cinch minuts, y pensa que, abans de l'hora de trobarse al passeig ab els companys, han de passarne prop de sis.

¡Sis hores! ¿Quí les aguanta no haventhi ensaig?..... Lo qu'es ell no s'hi veu pas ab cor. Y, malgrat l'envit que li fa en Pepis d'armar una partida de barrotada, s'abriga'l coll ab una bufanda, s'abotona'l jaqué, dedica interiorment un recort a la capa que té penyorada desde l'hivern passat, y's llensa resolt al carrer.

— A n'aquet *mano* també l'hauríam de cassar al agoyt; — proposa'l Cedassayre.

— ¡Aquet ray! — diu en Pepis.

— No tinguis por que falti al reglament;— ajusta en Fresques.

— Prou té qui l'en guarda!—referma en Fidel, pensant ab el pare de la Carmeta.

—Ja ho sabem axò, empró m'agradaría esbrinar ahont tanca.

— Y ¿què n'has de fer tu? — pregunta en Terratrèmol.

— Rès.

— Donchs, no t'hi fiquis.—

Peró'l Cedassayre, una mica ofès, li diu ab gran formalitat:

— ¡Ja sé per que parlas!... Y també sé per que has defensat a n'en Requena!

— ¡Ets molt sabi tu!

— Sí senyor, sí... Parlas per que tens por que se't descobrexin els furts, y has defensat a n'en Requena per que tu també hi vols tirar per marit pacient y per pare de familia... ¿Que't creus que no t'hi han vist als vespres festejant ab la Marieta vanitosa? —

Sentir axò en Terratrèmol, axecarse indignat, y arborar la crossa en actitut d'amenassa, va ser tot hu, com va serho l'exclamar, ab la crossa enlayre y fent prodigis d'equilibri:

— Si no reculas aquesta paraula, t'esberlo'l tupí. ¡S'ha acabat axò de Marieta vanitosa! ¡Y pobre de tu que te la tornis a posar a la boca si no es per alabarla! ¿Ho has entès?

— ¡Sí, home, sí!... No t'hi enfadis.

— Donchs, ja ho sabs. —

Y aquí hauría acabat la conversa, anantsen cada soci a les seves diversions nocturnes, si en Pepis, prenent peu de les paraules del Cedassayre, no hagués obligat a n'en Terratrèmol a dir la veritat del fet.

Y la veritat era qu'en Terratrèmol

havía conseguit vèncer la resistencia de la minyona, ab la que tenía l'intent de casarse per la primavera.

XII

DE LO QUE POT EL SENTIMENT PATERNAL, DE CÒM VA DESVETLLARSE EN EL COR D'EN BARRABOLA, Y DE CÒM S'HO VAREN PENDRE'LS SEUS COMPANYS.

¡Pare! Ell, en Barrabola, ¡sería pare!... ¡Quína ventura la seva! ¡Y ab quín dalè l'esperava aquell tros de si mateix que la Carme li havía anunciat una nit a cau d'orella!

¡Pare! Per fi, després de tants anys de desesperada espera, li arribaría la ocasió de poder petonejar un fill... Per fi, en la seva vida hi hauría un obgecte, una missió enlayrada... Per fi, la Carme, qu'havía fugit d'ell com una ovella del llop, hi tornaría

sumisa y obedienta, despreciant les amenasses d'en Bernat, qu'eran les que la havían detinguda fins aleshores...

¡Pare! Sembla rès aquest mot: total, dues sílabes... Donchs, en Barrabola... nó, en Rafel...—li esqueya més el nom de Rafel en aquella ocasió;— donchs, en Rafel les hi trobava tots els gustos a n'aquelles dues sílabes... En tots els diccionaris de totes les llengües, no n'hi havía per ell de més armonioses...

¡Pare! ¡Que'n volía dir de coses axò de pare!... Volía dir un bocí del propi cor destinat a perpetuarvos, a continuar sigles amunt el vostre nom, a benehirvos en la vostra vellesa, a encoratjarvos quan vingués l'hora de la mort, a pregar per la vostra ànima quan ja no fossiu d'aquesta vida...

¡Pare!... ¡pare!... ¡Sería pare!..... ¡Tindría la sòrt immensa de ser pare!... ¡Còm li somreya tot a n'en Rafel!... ¡Quín alè li donavan aquelles fianses de tenir un fill!..... ¡Y quín coratge pera'l treball! ¡Y quína afició a axecar la botiga decaygudal...
Per que, a no trigar gayre, havía de

tornarhi la Carmeta a n'aquella botiga... Y ben segur que ja hi hauría tornat si no hagués estat el desitx d'ell de rèbrela a tall de reyna, com se merexía... ¡Sí, sí! la botiga s'havía de renovar de cap y de nou, pera cridar la parroquia que n'havía desertat.

El mal era qu'hi mancavan moltes reformes a la botiga. Y'l pobre Rafel no sabía còm conjuminarho pera ferles... Les cadires anavan coxes y n'hi havía més de dues d'esbotzades; el taulell era tot despintat; els armaris no tancavan be: — ¡per lo que hi havía!... Tot tenía un ayre de pobresa... Més encara: ¡de miseria! Fins el gran vidre del aparador era esviaxat de dalt a baix per una esquerda llastimosa, tapada ab trossets de paper enganxats ab osties... ¿Y'l rètol? Tenía més forats qu'un garbell, y més escletxes qu'un cove... La serena y els corchs l'havían atuhit de tal manera, que no podía servir sinó pera cremar.

...¿Y a n'aquella botiga havía de rebre a la Carmeta? ¿Y a n'aquella botiga havía de ferhi les primeres rialles l'infant que venía?... ¡Oh, cà!

La botiga havía de renovarse y repintarse..... ¿Renovarse y repintarse?... Aviat estava dit axò... Però, de les dites a les fetes hi havía bon tros de camí... Y ab tot, la cosa era necessaria, y s'havía de fer y's faría... ¿Que nó?... ¡Encara que s'hagués de matar els ulls treballant!

Veusaquí per que d'algun temps ensà passava tantes hores com podía al obrador... Veusaquí per que no's torbava al local de la Societat sinó'ls moments precisos pera pendre cafè... Veusaquí per que anava y venía de les cases dels antichs parroquians, procurant atràureseis de nou y complaventlos ab la puntualitat més escrupulosa en el cumpliment dels encàrrechs.

Li donava un gran coratge allò de pensar que tindría un fill... Mirèu si n'hi donava, que fins una vetlla'n va tenir prou pera anunciar solemnialment als companys la resolució ferma de fer les paus ab la dòna. Y els companys, enterats de tot lo que feya al cas, fins varen celebrarne'ls detalls ab forts esclats de riure, assaborint per endevant la enrabiada que tindría'l pare de la Carme.

— ¡Vatúa l'hereu!... Es capàs de ferirse;—deya en Fresques, tot aguantantse ab les dues mans les sotragades que li feya la panxa.

— El día del cop, hem d'anarnhi a cantar un rengle; — proposava en Fidel.

— Y fins podríam confeccionar una pessa adequada; — indicava en Terratrèmol.

Y'l Cedassayre, que ja hi havía atinat abans y que feya estona que se la rumiava en un recó, va saltar al mitx del rotllo y va recitar la primera estrofa que s'havía empescat.

Ay, Bernat, no'ns fassis riure;
ay, Bernat, qu'ets beneytó!
te la fan y no ho conexes,
te l'han feta y no sabs còm.
Has pujat d'ofici
ignocent Bernat:
d'espardenyer qu'eras,
sabaté' has tornat.

— ¡Tòcala, noy!... ¡Es de primera axò!

— Y mereix una música ben rexinxolada.

— Ansia, Pepis, a veure si hi conjuminas un *vals-jota* d'aquells que farían giravoltar un mort.

— Ho probarèm... Ho probarèm; — va mormolar en Pepis ab ayre de modestia.

Y tan be va probarho, qu'aquella matexa nit ell y'l Cedassayre, després de passar un parell d'hores davant del armonium, varen dexar llesta la composició.

En Barrabola... ¡ay! en Rafel, no cabía en pell, d'alegría. Y aprofitant la que veya relluhir en els ulls dels seus companys, va exposar el seu temor de que, abans de poder estrenar el *vals-jota*, caldría que passessin alguns mesos.

— Per que ¿sabeu? jo no puch pas tornar a dur la dòna a casa fins qu'hagi reformat la botiga... Y ¡la veritat! no tinch diners.

— ¡Quína llàstima! — va apuntar en Terratrèmol.

— Axís sí que tant se valdría dexarho córrer; — va afegir en Fidel.

— No sé per què;—va obgectar en Pepis.

— Per que ab aquets mesos en Bernat tindrà temps d'adonarse de tot, y quan vingui'l cas ja la sàtira no li farà efecte.

— ¿Y si fessim una cosa?— va preguntar algú.

— ¿Quína?

— Renovarla nosaltres la botiga... Sà com llà, ara a les nits, ens aburrim de mala manera... Donchs, podríam aprofitarles ananthi a treballar. —

Y tot seguit varen sortir un fuster y un cadirayre voluntaris... Y al cadirayre y al fuster els va seguir en Fresques, oferintse a fer el treball de mestre de cases..... Y'l Cedassayre's va brindar al moment a fer tots els treballs d'esculptura... Y en Fidel va encapsalar una suscripció pera pagar els vidres romputs y'ls materials que s'haguessin de menester... Y en Pepis — ¡que sabía molt de dibuix! — va dir qu'ell, ademés d'executar el decorat ab l'ajuda del mateix Barrabola, arribaría ab els seus cabals allà hont no arribés la suscripció... Y al endemà's varen posar tots a la tasca, com ajudants d'en Fresques.

Abans d'empendre'ls treballs de fustería y pintura ¡es clar! calía que s'haguessin fet els de paleta. Y per axò en Fresques s'havía posat al de-

16

vant de la colla, entre la que maniobrava a tall de quefe, ordenant a tòrt y a dret, demanant morter al Cedassayre, rejoles a n'en Fidel, aygua a n'en Barrabola... Ni may s'havía trobat ab tants manobres que'l servissin, ni may havía treballat ab tanta afició.

— Ab quatre díes—afirmava—ho tindré llest.

— ¿No'ns aparedaràs pas a dins, com a ca'n Llansa? — va preguntarli en Terratrèmol.

Al sentir axò, una corrent de glas va planar demunt les testes de tots els de la colla, temerosos d'un esclat d'ira d'en Fresques.

Però, en Fresques va callar y va seguir la feyna ab més brahó, mentres en Pepis, ab la seva autoritat reconeguda de President perpètuu y hereu de casa bona, reptava de baix en baix al imprudent.

Al endemà en Fresques ni va ombrejarse al domicili social, ni va comparèxer a l'argentería... Tota la nit els companys varen esperarlo inutilment, ab gran disgut d'en Terratrèmol, acusat per tots d'haver estat l'esca del pecat.

— ¿Què farèm sense mestre de cases? — deya l'un.

— Valdría més que t'haguessis mossegat la llengua, quan vares dirli allò;— afegía un altre.

— ¡Sempre seràs criatura!— recalcava un tercer.

Y en Terratrèmol, sentint el pes de la culpa, va dexar per primer cop a la vida de protestar sorollosament y d'imposarse per medi de la lley del més cridayre. Arraulit a un recó, se'l veya trist, ab la vista baxa y el cap cot, com si l'acusació que pesava al seu damunt l'hagués aclaparat. Però ¡no era axò, nó, lo que'l feya estar trist! sinó la conversa qu'havía tingut el mateix vespre ab la xicota. Per que ¿sabeu què li havía dit la Marieta? Que si no's donava de baxa dels Habitants, no comptés ab el casori. Y axò'l tenía concirós, fentli sostenir una lluyta íntima entre les seves aficions y l'amor d'aquella dòna, que ja de solters comensava a dominarlo sense qu'ell se n'adongués.

— ¿Què fem, noys? — va preguntar en Pepis, desprès de consultar el rellotge y veure qu'eran dos quarts d'una.

— Jo, *plegaría;* — va proposar en Fidel.

— Donchs, jo nó;— va replicar el Cedassayre. Y, donantse un cop al pit, va ajustar: — Si voleu, jo faig la feyna de mestre de cases. Els homes son per les grans ocasions. —

Y després d'una llarga discussió, va acordarse que qui havía sabut fer un contrabaix ab la caxa d'un rellotge, era capàs de posarse a fer qualsevol ofici.

Y'l Cedassayre va pendre possessió del càrrech de paleta, en el que va mostrar tantes aptituts com en tots els que s'havía proposat desempenyar... Per que ja era cosa sabuda que'l Cedassayre entenía en tot..... Ell, gavies; ell, posarse mitges soles y talons; ell, historia; ell, francès; ell, solfa; ell, geografía; ell, figures de pessebre; ell, qualsevol cosa que convingués. Per axò era pobre, com tot home de molts oficis.

XIII

De la rahó que tenía aquell que va dir: «O creure a la dòna ò anar al diable.»

No era pas la broma d'en Terratrèmol lo que havía privat a n'en Fresques de comparèxer a la llista... ¡Oh, cà! Justament feya una temporada que tenía'l propòsit de no enfadarse ab rès. Y com que, separat de la dòna, vivía tranquil y sense angunies, ja no botava com abans al més petit retret d'allò de ca'n Llansa... Havía posat corretja'l bo del home. Y si algú volía *rifarlo,* comensava ell per rifar al rifador, dexantlo sense contesta.

El motiu de no dexarse veure a la

argentería d'en Barrabola, era molt més gros de lo que creyan els seus companys.

Veurèu qu'a les onze del matí, quan va llevarse, va agafar el cabàs de les eynes y's va disposar a sortir, pera anar a posar uns rejols que mancavan a una de les cases d'en Pepis, qu'era'l seu parroquià més fort. Però, axís que va anar per sortir de la dispesa, solitaria a n'aquella hora, se va topar ab la dispesera, que tornava de comprar.

— Us haig de dir una cosa: — va fer la dòna, bo y posant el cistell damunt d'una cadira y dexant caure en un'altra la seva pesada còrpora.

— Diguèu;—va demanar en Fresques.

Y la dispesera, pantejant de fadiga y d'emoció, va exclamar:

— ¡Ay, Fresques! ¡Quína desgracia més grossa!

— ¡Vatúa l'hereu! ¿Què hi hà?

— Que..... que..... la vostra dòna s'està morint... Y diu qu'us vol veure.....

— ¡Vatúa l'hereu!... ¡Vatúa l'hereu!... ¡Vatúa l'hereu! — va comen-

sar a mormolar el paleta, acotant el cap y dexant caure'ls brassos al llarch del còs...

— ¡Vatúa l'hereu! —

Y'l cabàs de les eynes li va escapar dels dits...

— ¡Vatúa, vatúa! —

Y, sense fer cas de les paraules de consol que li endressava la dispesera, va tirar escales avall y va dirigirse cap al pis hont vivía solitaria la seva dòna, aconduhida per les vehines.

— ¡Vatúa, vatúa y revatúa!... — Quan va empènyer la porta, sortía'l capellà ab qui acabava de confessarse la malalta, y ell, qu'en altre temps hauría saludat al sacerdot ab una morrada, va descobrirse respectuosament y's va ficar pis endins, fent grans esforsos pera aguantarse les llàgrimes.

— ¡Vatúa l'hereu! Podé'sí que ploraré com una criatura! —

Y va travessar el menjador, aquell menjador petit però sempre nèt, sempre endressat, sempre emblanquit de fresch.

Y del menjador va passar a la cambra de dormir, y va caure de genolls

en terra, bo y llensant un clam de perdó, que va toparse ab un altre de la seva dòna... Tots dos se veyan culpables a n'aquell instant de la suprema despedida... Ella, en un moment de claretat del seny, se deya que si no hagués estat el seu mal geni, el seu home hauría portat un'altra vida més reposada, més suau, més de casa; ell, contemplant el rostre embofegat de la malalta, sentint clavats en els seus aquells ulls vidrosos — ¡abans tan vius! — y escoltant aquella veu enfarfegada per la inflor de la llengua, deya entre sí que, si no haguessin estat els disgustos, hauría allargat molt més la pobra dòna. Y veusaquí que tots dos s'acusavan ab una gran tossudería.

— Jo t'he amargat la existencia... ¡Perdónam! — pregava ella.

— ¡Vatúa l'hereu! ¡No diguis axò, que'l cor se'm núa! — replicava ell.

— Tu eras de natural bonatxàs, y si jo t'hagués sabut dur...

— Nó, nó... Jo soch l'únich que tinch culpa... Si no m'hagués dexat arrossegar pels companys, hauríam

viscut sempre com Joseph y María...

— Si'ls companys t'arrossegavan, senyal que jo no't sabía retenir...

— ¡O que jo era un mal ciutadà!

— Massa bo qu'eras, de soportar el meu mal gènit...

— Podé jo te'l vaig fer empitjorar...

— Nó, nó... Tu no tens cap culpa...

— Tu ets la que no'n tens.

— Dòs, jo me la donch tota.

— Y jo me la donch a mi.

— Perdónam...

— Perdónam... —

Tots dos ploravan... Tots dos estavan sense consol..... Y la vehina que conduhía a la malalta, al anar per consolarlos, se va trobar ab un nus a la gola y sense esma de dir una paraula. Sòrt qu'aviat va arribar el combregar, y la moridora, axecant els ulls al Cel, va dexar de pensar en la terra... Y en Fresques també va enlayrarlos els ulls y, ¡vatúa l'hereu! fins va fer un esfors pera recordar el Pare Nostre y ab gran satisfacció va veure qu'encara'l sabía. Y tant com Nostramo va ser

a la casa, inondada de claretats de sol y de flams de candela y d'atxa, va romandre de genolls en terra, mastegant parenostres y més parenostres y probant d'encabirhi entremitx altres oracions y caps d'oració que recordava de la seva infantesa.

Després, quan Nostramo va sortir, va posarse al cap dels seguidors, acompanyantlo al Sagrari, pera tornar tot seguit al capsal del llit de la moridora, qu'aquell mateix día, a posta de sol, va entregar l'ànima a Deu, tota contenta de haver estat perdonada y d'haver perdonat.

Els vehins de la escala eran tots al pis en aquella hora del trànzit... Y a n'el pobre Fresques li semblava veure una acusació en cada esguart y una sentencia contra seu en cada mot de condol..... Sí, ell l'havía morta... N'estava segur, seguríssim... Ell y no més qu'ell era'l culpable... ell y no més qu'ell era la causa de aquella mort... Y arrencantse'ls cabells, de desesperat qu'estava, va arribarsen a acusar a crits.

— ¡Jo l'he morta!... ¡Jo, jo, jo!...

— Vatja, Fresques..... No us ho prenguèu axís...

— Soch un criminal... un *bandido*... ¡Jo! ¡jo! ¡jo!

— Nó, home... Si ella matexa ho ha negat...

— Dòs, jo dich que sí ¡vatúa l'hereu!... Y dexèume... Y no'm digueu rès... ¡Jo, jo, jo l'he mortal... Y ningú ho sab més be que jo... —

Semblava boig, ¡pobre Fresques! No hi havía paraula que'l consolés, ni reflexió que l'endolcís, ni consell que'l posés à la rahó... Y'ls remordiments varen torturarlo tota la nit... tota la santa nit...

Però, a la matinada, quan comensava a clarejar, un fet inesperat va calmar el seu desatent... S'estava l'home a un costat del llit, cara a cara ab la seva dispesera, qu'havía comparegut a derrera hora pera vetllar a la difunta, quan varen trucar a la porta del pis... La dispesera, que dormía ab la barba enclotada entre'l seu fexuch pitràm, va despertarse d'un surt... Ell, que tenía agafada una mà de la morta y la petonejava follament, se va redressar tot d'una pessa y va anar a obrir,

convensut de que's toparía ab algun esperit qu'aniría a demanarli comptes de la mort de la dòna.

...Nó, no n'era cap d'esperit..... Eran en Barrabola y en Terratrèmol que, al sortir de l'*obra*, havían sabut la desgracia pel *sereno* y s'havían cregut en el dever de manifestar llur condol al company...

— ¿Què hi faràs?... Es un camí que tots l'hem de fer; — deya en Terratrèmol.

— Resignació, noy... Ja sé lo que son aquets trànguls;—afegía en Barrabola.

Y ell se sentía confortat per l'acte d'aquells dos amichs... Y plorava silenciosament, ab aquella calma tan propia del seu tarannar... Plorava ab mesura, ab suavitat, ab prudencia.

De sobte, va tenir un rampell de inspiració. Y arrapant una mà d'en Barrabola y una d'en Terratrèmol, va acostarlos fins als peus del llit.

— ¿La veyeu?... ¿La veyeu be?... ¡Es morta!... Dòs, pensèu qu'aquesta mort podé'm matarà a mi.

— Vatja, home... No siguis criatura...

— A veure si agafaràs maníes, ara...

— Be, be... El cas es que jo no estich tranquil... Y si jo hagués dut un altre comportament, n'estaría. —

En Barrabola y en Terratrèmol estavan tremolosos, tement que les paraules d'en Fresques encobrissin una acusació contra d'ells... Però, no anava a n'axò en Fresques... No volía llensar cap acusació; volía aconsellar. Per axò, dirigintse a n'en Barrabola, va mormolar solemnialment:

— Tu encara tens dòna... ¡Fés per manera de no vèuret en aquest trànzit! — Y dexantli anar la mà, va estrènyer ab totes dues la d'en Terratrèmol, pera dirli: — Tu't casas aviat... Tu encara pots ser felís, ben felís, del tot felís... Pènsa ab lo que't vaig a dir... ¿Veus aquesta dòna? Era la meva... Si jo me n'hagués portat be, ara estaría trist, emprò ab la conciencia tranquila... Fíxat be ab axò: «O creure a la dòna, ò anar al diable...» Havía de ser un sabiàs el que va empescarse aquesta sentencia. —

Y, dit axò, va caure atuhit en una

cadira, mentres els dos companys s'esforsavan en retenirse les llàgrimes y la dispesera's fonía en plors, que li feyan sotragar tota la carnadura.

XIV

Un avi que se'n sent, una argentería revifada y una cansó que no ve al cas.

—¿Es de debò?... ¿Es ben de debò?

— Sí, pare, sí... No us he volgut dir rès fins que n'he estat ben segura... Emprò ara ja n'estich...

— Se dirà Bernat, ¿eh?... ¡Com jo!

— En Rafel be ho diu.

—¿Axò diu el teu home?... ¡Sí que ha cambiat!

— Com una mitxa..... Y ja fa temps... Més de mitx any... —

En Bernat va fer un bot... ¿Es a dir que feya més de mitx any que durava la reconciliació secreta de

la seva filla y en Barrabola?... ¡Y tan confiat com vivía ell!... Li havían ben fregida, però se n'alegrava... Y, si be per una banda'l seu honor de tafaner se'n sentía malparat, per l'altra l'omplía de joya'l pensament de que aviat sería avi... Y era tanta la seva satisfacció, que les rialles li florían de la boca sense ell mateix ferhi esment... ¡Dimontri de xicot! ¡Vès quínes unes de pensarsen!... Vatja: podía ser esbogerrat el seu gendre, emprò lo qu'es per graciós, no n'hi havía un altre en tot Planells... Es dir graciós: graciós y esquilat, per que ¡mirèu qu'axò d'arribarlo a enganyar a n'ell, qu'era la matexa vivesa!...

— Es el primer home que me l'ha feta sense que jo ho conegués... Y axò val un premi..... Hem de dir, perxò, que tu l'has ajudat... Y tu ¡ets filla meva! —

Seguint el fil del rahonament, va redressar el còs en Bernat. Y fent anar el cap endevant y enderrera y obrint els ulls ab ayre d'admiració, va exclamar convensut:

— ¡Que'n serà de sabi'l nen!

—Deu us escolti;—va dir la Carme.

— ¡Y sí, dòna!... No pot ser ruch de cap manera... Si'm retira a mi, no'n serà; si retira al seu pare, tampoch; y si't retira a tu, lo mateix te dich... Després, la teva mare, al cel siga, no tenía pas rès de tonta... Y en quant als pares d'en Rafel, ben trempats qu'eran tots dos... ¡Ja veuràs, ja veuràs quin *talentarro!*..... Ah, t'aviso: rès de ferlo ser argenter ni espardenyer... Ha de seguir carrera... una carrera ben lluhida y ben senyora... ¿No ho trobas, tu?

— Veurèu, si arribés a ser un bon argenter...

— ¡Fúig, noya, fúig!..... Pel cap baix, ha d'arribar a bisbe ó a general... Y podè'a ministre y tot... Ha de ser una cosa grossa'l teu fill..... Una criatura que ja abans de venir al món s'ha burlat de mi, anunciantse sense jo saberne rès, es capassa de qualsevol cosa... Crèume, Carme...

— Y... ¿si es una nena? —

Aquestes paraules varen glassarli'ls entusiasmes a n'en Bernat..... Vetaquí una cosa que no se li havía acudit a n'ell... Però, aviat va consolarse... Si era una nena, que ho fos:

també sería sabia... Y desprès, prou que vindría un nen qualsevol altre día... Tot es comensar ab aquestes coses... Y ara, ja havían comensat... Ab tot, ell estava que sería un nen... Y ho sería, per que ell may s'hi errava...

— ¿Veus la flequera? Tothom estava que tindría una nena..... Dòs, va ser nen, com havía dit jo... Y ab l'estanquera va passar igual..... Y sempre, sempre he tingut rahó..... Y també'n tindré ara. ¡No faltaría més! —

Parlant per aquest istil, va tocàlshi mitxdía a la Carme y a n'en Bernat... Y mentres ella entrava a la rebotiga pera endegar la taula, ell va dexar la feyna y va sortir a donar un tom, ab la escusa de posar gana.

Sense dexar l'acera, va tirar cap al passeig, va travessarlo de biaix y en poch més de dues avemaríes va plantarse al devant de l'argentería del seu gendre.

Renovat de nou, l'establiment resplandía de netedat y condicia..... Semblava mentida que, ab un mes, la colla dels habitants, no esmer-

santhi sinó les hores de nit, hagués pogut obrar aquella transformació... El rètol era una maravella... «Joyería del Sol» deya. Y cada lletra n'era un de sol, per que l'or ab qu'eran dibuxades resplandía fins al enlluernament. Però, lo més notable de aquell rètol era'l pà d'esculptura que li servía de march... S'hi havía lluhit el Cedassayre... ¡Ja ho crech! Fins hi havía qui afirmava rodonament qu'era la millor obra del seu autor, comptanthi la motllura del diploma de soci honorari regalat al batlle. ¡Vès si n'havía de tenir de mèrit...!

L'aparador era una maravella, no per les riqueses que hi hagués, sinó pel bon gust ab que les sabía presentar en Barrabola... Pera les agulles de corbata, hi havía un coxinet de peluix, formant un cor; pera'ls anells, dues mans de boix, fetes per un dels socis qu'era torner... Y cada una de les mans anava seguida de la corresponent munyeca, engalanada ab brassalets... Y aquí relluhía un rengle d'arracades, y allà un penjoll de cadenes de rellotge, y entremitx un adrés...

¿Còm s'ho havía fet en Rafel pera renovar les existencies?..... Treballant de ferm a totes hores, anant y venint de casa'ls antichs parroquians pera ferlos tornar, y esmersant tots els guanys en desempenyar les joyes qu'havía dut a treure taques... Y ab tanta afició s'havía posat a la feyna, qu'ara, ab el mes qu'havía calgut pera renovar la botiga y'l que s'havía escolat desprès de la renovació, el negoci tornava a agafar la marxa brillant del temps en que s'havía fet el casori d'en Barrabola y la Carme.

Per cert que també hi tenía quelcom la Carme dintre d'aquell aparador... ¡Oh prou! Ja feya estona qu'a n'en Bernat li semblava vèureho, y ara, fixantshi be, se n'acabava d'assegurar... Sí, sí, no n'hi havía dubte... Aquell cor de peluix hont hi havía clavades les agulles de corbata, ell l'havía vist un día a casa seva... Y ara comprenía perque no hi treballava al seu devant la murria de la seva filla...

—¡Mírátela, la gata moxa! —va exclamar entre sí.

Y, tot satisfet de reconèxer que la

Carme havía heredat la vivor d'ell, va entrar resolt a l'argentería.

Justament en Barrabola acabava de baxar del obrador, y varen topar-se tu per tu al mitx del establiment.

— ¡Ola, gendre! — va dir l'un.

— ¡Ola, sogre! — va respondre l'altre.

Tots dos estavan afectats, sense saber què fer ni què dir..... En Bernat guaytava a dreta y esquerra, y, veyent l'ayre de cosa nova que tenía la botiga, pensava que no dexavan pas de ser trempats els companys del seu gendre; en Barrabola guaytava a n'en Bernat, y somreya satisfet, endevinant la bona disposició en que venía.

Per últim, el vell va rompre'l glas.

— ¡Noy, axò es una maravella!

— S'hi ha fet lo que s'ha pogut...

— ¡Ay, llampsis de Rafel! Y ¿va be'l negoci?

— ¡Tot va be!... —

Sí, tot anava be, fòra la conversa. Per que en Bernat lo que volía era convidar a dinar a n'en Rafel, y'l mal era que no sabía còm entaularli'l convit. Y encara volía una

altra cosa: parlarli del nen. Y tampoch sabía còm comensar. Per axò va acabar fent les dues coses alhora, atropelladament, com si les paraules li exissin de la boca jugant a quína correría més.

— Be, be... Ja m'ha dit lo del fill, la Carme... Y ¡noy! m'ha fet riure molt... Estich més content que si hagués tret la rifa..... Y axò que m'heu ben carregat els neulers entre tots... Emprò la cosa té gracia y s'ha de reconèxer... Ah, també m'ha dit la Carme que tu volías que's digués Bernat... ¡S'estima, noy! Aquesta delicadesa t'honra y't fa merexedor del meu agrahiment..... De manera, que ja m'estàs abrassant y desprès seguintme, per que cal celebrarho tot axò... ¡Ansia, apréta fort!

— Sou un gran home... ¡pare! —

Y tots dos ploravan... y tots dos reyan, com plorava y reya la Carme al vèurels arribar tan ben avinguts a la espardenyería, pera dinar junts.

. . . .

Al vespre d'aquell mateix día, els habitants varen anar a fer la serenata a n'en Bernat, estrenanthi el *vals*

jota conjuminat expressament per el Cedassayre y en Pepis:

Ay, Bernat, no'ns fassis riure;
ay, Bernat, qu'ets beneytó;
te la fan y no ho conexes,
te l'han feta y no sabs còm.
Has pujat d'ofici,
ignocent Bernat:
d'espardenyer qu'eras,
sabaté'has tornat.

Però'l vell, avisat desde'l mitxdía pel mateix Barrabola, va fer un punt dels seus, y en lloch d'enfaristolarse com hauría fet en altres ocasions, va agafarho alegrement. Veusaquí per que, axís que varen ressonar els primers compassos de la orquesta, va sortir al balcó disposat a escoltar tot el programa ab el somrís als llavis... Y encara va fer més qu'axò, per que, al final, quan ja la colla's disposava a retirarse, la va aturar ab un crit:

— ¡Ep! ¿que no hem de refrescar? —

Y, baxant a obrir la porta ab tanta pressa com li varen permetre'ls anys, va obligarlos a tots a entrar a la rebotiga, hont els esperavan dues grans safates de dolsos, mitja dotze-

na de llangonisses, cafè, licors, y fins *puros* de l'Habana.

Y també'ls hi esperavan la Carme y en Barrabola, mudats com dos nuvis y somrient de felicitat.

XV

De com tot se'n va anar en orris.

La Societat s'escrostonava. En Fresques, desde la mort de la seva dòna, no s'hi havía acostat més; en Terratrèmol, a punt de casarse ab la Marieta vanitosa, havía acabat per donarse de baxa, ab gran riota de tots els companys, que ***l'havían tractat de tot;*** en Barrabola, bo y esperant el fill, passava les vetlles à casa en companyía de la seva Carmeta, a la que duya més amor cada día...

Y els altres socis, ara l'un, ara l'altre, seguían el mal exemple, dexant de cumplir el reglament massa sovint pera que la Societat dexés de

rebren un grau dany... Com que les penyores ja no eran en ús, cada hu llaurava pel costat que volía... Ni tan sols s'arribava a fer may cap serenata...

En Pepis prou deya que tot allò s'havía de reorganisar axís qu'en Fresques hagués acabat el dol rigorós y en Barrabola la mena de lluna de mel en que vivía..... Però, passavan els mesos, y ni en Fresques tornava, ni en Barrabola's movía del costat de la seva muller.

— ¡Quíns companys! — solía dir el Cedassayre: — ¡valdría més que haguessin nascut dònes!

— Be, home, la familia...— apuntava ab timidesa en Fidel.

— ¡Què familia!... L'home qu'es home, no s'ha de casar... Y si's casa, no ha de dexar portar les calses a la dòna... ¡Familia!... ¡familia!... ¡Que m'ho plantin al clatell axò de la familia!... Després: en Barrabola no hi té dret a abandonar els companys de la manera que ho fa, per que al cap d'avall els companys som els que varem renovarli la botiga.

— Axò no ho retreguis més, tu,— obgectava en Pepis, — per que ja

sabs que'l seu sogre ha pagat de sobres el treball... —

Tenía rahó en Pepis... En Bernat, comprenent que les obres fetes pels habitants a l'argentería podían ser un lligàm qu'estaqués al seu gendre a la Societat, havía tingut punt en pagar a cada hu'l treball qu'hi havía fet y en tornar a n'en Pepis els diners qu'havía avensat... Y justament aquell acte del vell espardenyer, havía estat causa de que hi comensés a haver dissencions dintre la junta y de que's donguessin de baxa mitja dotzena de socis, enfaristolats per que havían disposat de la moma'ls qu'havían pres part en les obres, contra la opinió dels que, no havent intervingut en rès, sostenían a peu y a cavall que la caxa de la Societat era l'única que debía gaudirse de la ganga.

Ab tot, havía estat ben be per ganes, qu'havían cercat bronquina'ls dissidents, per que, a fi de comptes, si'ls diners no varen anar a la caxa, no varen pas dexar de ser esmersats en una gresca colectiva, de la qu'encara avuy parlan els infants com de l'adveniment més gros que

hagin sentit esplicar als seus pares.

Figurèus que varen anar a Barcelona a cercar el Carnestoltes. Y varen arribar a ser tants els que varen formar en la expedició, que tant a l'anada com a la tornada varen fer anar desballestat el servey de trens. Llevats en Fresques, en Rafel y en Terratrèmol, no solament hi havía tots els socis, sinó que cada hu havía fet seguir una parella.

Els tres díes de Carnestoltes varen ser tres díes de bacanal... Les dònes planellenques n'estavan escandalisades, y'l mateix Barrabola, parlantne vuyt díes després ab la Carmeta, ja comensava a donarli tota la rahó... Tan mateix era massa escàndol el que's va armar.

— ¿Veus, tu que deyas que tenía maníes quan me veyas gelosa? — mormolava ella.

— Be, — replicava ell, — allavores no s'hi havía arribat a una cosa axís. Y pots estar certa que, si jo hi hagués estat, ho hauría impedit.

— Júram que no hi tornaràs més ab aquella colla de perduts...

— ¡Si m'he donat de baxa!... —

... En Barrabola mentía, fent obra

del pensament; per que, de pensament, sí que s'hi havía donat, però d'obra no encara... Li feya por el què diràn, y donava temps al temps... ¿Quí sab? potser la Societat, mancada del valiós concurs d'en Fresques y d'en Terratrèmol, s'aniría morint per si sola, cayent en desús el reglament ò transformantse en Societat d'esbarjos lícits..... Potser també qualsevol día, els dissidents formarían un altre centre y aleshores ell se'n podría prevaldre y donar la excusa de que, sent industrial com era, no li convenía estar malament ab ningú...

Y axís passavan els díes, passavan les setmanes, passavan els mesos... Y'ls Habitants, be que de tomballons, anavan fent el seu camí... Y en Barrabola no gosava presentar la baxa.

Però, va arribar la Primavera y en Pepis va haver de marxar de Planells, pera anar a Barcelona a trobar metges que'l visuressin y seguessin la ventatja a un mal crònich que'l comensava a minar per dins. Y lo que va passar va ser qu'en Pepis va estarhi una temporada a

Barcelona, y'l Cedassayre y en Fidel moltes nits varen trobarse sols al domicili social, jugant pera matar l'aburriment.

—Ens han ben abandonat,—deya en Fidel.

— Y ¿no sabs per què? Donchs, per que, fòra tu, en Pepis y jo, no hi hà cap dels fundadors que sigui home! — afirmava'l Cedassayre.

— Ja ho pots dir, ja.

— Barrèja...

— Escàpsa...

— Trumfos copes.

— Home, ja que parlas de copes... ¿què't sembla si beguessim un cop?

— Bevèmhi.

— A la teva salut.

— Té, còbra... ¡A la teva! —

En Fidel refusava'ls cèntims ab dignitat...

— Déxa estar, ¡home!...

— Vatja, donchs, grans mercès... A n'aquest preu, cómpta que seré parroquià. —

Y reprenían el jòch... Y després d'una partida de bescambrilla, n'emprenían una de cau, y acabat el cau feyan la manilla de rector y vicari, y quan estavan tips de jugar a car-

tes, agafavan el dòmino, y quan ja tenían prou de dòmino les emprenían ab les dames... Y axís passavan les nits, sense conseguir distreures.

Lo pitjor de tot era que passava'l temps y s'acostava Sant Joan y no sabían còm ferho pera pagar la mitja anyada de lloguer de pis.

— Estich per escriure a n'en Pepis! — va dir un día en Fidel.

— Escríuli, per que si ell no torna, axò no pot anar.

— Ja pots dirho que nó... Ningú paga les quotes, ningú ve a fer consumacions, y les èxistencies s'acaban qu'es una pena..... El marrasquí l'haig d'anar a comprar a petricons, el rom igualment, de cervesa no n'hi hà una gota...

— ¡Si en Pepis ens enviés la clau de la caxa!... —

Aquesta observació va sofocar a n'en Fidel... No'n feya pochs de díes qu'era escurada la caxa... Y qui l'havía escurada havía estat ell, un día qu'havía hagut de pagar un compte de cafè... Y no era sols la escurada de la caxa lo que'l feya tornar vermell, sinó'l recordar que,

pera treuren els diners, havía hagut de desbotarla.

— Jo trobo — va acabar per dir— qu'hauríam d'anar a demanar ajuda a n'en Barrabola, ara que l'establiment li marxa.

— ¡May! — va cridar el Cedassayre.— S'ha portat massa malament... Val més qu'escriguis a n'en Pepis.—

Y axís ho va fer en Fidel, però en Pepis no va contestar, per que ja no era a Barcelona, d'ahont havía sortit, cansat d'anar a trobar metges y més metges, sense que cap d'ells hagués conseguit aturarli la malaltía... Per axò havía decidit arribarse a París... Y a París ja va trobarnhi de metges que li varen entendre'l mal, però també va trobarhi unes costums que no eran pas del tot propies pera ajudar a la tasca dels metges..... Y com que lo que guanyava per un cantó, ho perdía per l'altre, va arribar a veures cara a cara ab la mort, y aleshores se va espantar y va tornar a Planells a fer vida reposada.

Mes tothom, al vèurel arribar tan flach y ullerós, ja va dir que tenía mala pessa al teler... Y ell, que s'ho

conexía y qu'havía escoltat la seva sentencia de boca del derrer metge qu'havía anat a trobar, va sentirse sense habilior de revifar els «Habitants de la lluna.»

— Si viviu ab regla, encara teniu vida per anys, — li havía dit el metge; — sinó, no teniu remey. —

Y aleshores va comensar a posarse y a estalviar energíes, pera veure si's rescabalava un xich de les que havía malgastat.

. . . .

Y, per Sant Joan, hi havía paper als balcons.

TAULA